

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет магістерської та
аспірантської підготовки
Кафедра екологічного права і контролю

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

рівень вищої освіти «магістр»

на тему: «Правові основи співробітництва у сфері використання і охорони
транскордонних вод»

Виконав студент І курсу, групи МЕПП-67
спеціальності

8.18010005 «Екологічна політика і право»

(шифр і назва напрямку підготовки, спеціальності)

Сержант Анастасія Сергіївна

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи к.х.н., доцент

Павленко Микола Юхимович

(прізвище та ініціали)

Рецензент к.т.н., доцент

Юрасов Сергій Миколайович

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Правові основи співробітництва у сфері використання і охорони транскордонних вод.

Сержант Анастасія Сергіївна.

Тема є актуальною, оскільки збереження природних ресурсів, а саме водних об'єктів, шляхом їх охорони і впровадження політики раціонального природокористування є найважливішим завданням нинішнього покоління.

Метою роботи є аналіз проблеми дефіциту прісної води на глобальному і регіональному рівнях, проблем використання транскордонних водних ресурсів та правові основи їх розв'язання.

Основним завданням роботи є визначення пріоритетних завдань щодо впровадження і розвитку інтегрованого управління водними ресурсами в Україні як головної умови раціонального використання транскордонних водних ресурсів.

Методом дослідження є аналіз наявної інформації та нормативно-правової бази по транскордонним водним об'єктам.

Результатом роботи є виявлення проблем транскордонного водокористування, і можливі шляхи їх вирішення.

Отримані результати можуть бути використані при розробках нормативно-правових документів у сфері управління транскордонними водними об'єктами.

Робота складається зпереліку скорочень, вступу, трьох розділів, висновків та списку літератури. В роботі є дві таблиці та один рисунок. Загальний обсяг роботи 69 сторінок. При написанні роботи використано 59 літературних джерел.

Ключові слова: водні ресурси, водокористування, транскордонні води, дефіцит, прісні води, інтегроване управління.

SUMMARY

The legal basis of cooperation in the use and protection of transboundary waters.

Sergeant Anastasia.

The theme is relevant since conservation of natural resources such as water bodies, through their health and policy implementation of environmental management is the most important task of the current generation.

The aim is to analyze the problem of shortage of fresh water at the global and regional levels, issues of transboundary water resources and the legal basis of their decision.

The main objective of the work is to determine the priorities on development and implementation of integrated water resources management in Ukraine as the main conditions for the rational use of transboundary water resources.

The method of research is to analyze the available information and the legal framework for transboundary water bodies.

The work is the problem of cross-border water use, and possible solutions.

The results can be used in the development of legal documents on management of transboundary water bodies.

The work consists zpereliku reductions, introduction, three chapters, conclusion and bibliography. The paper has two tables and one figure. The total volume of 69 pages. When writing of literature used 59.

Keywords: water, water, transboundary water shortage, fresh water, integrated management.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ.....	7
ВСТУП	8
1 ТРАНСКОРДОННІ ВОДИ ЯК ФАКТОР КОНФЛІКТНОСТІ ТА СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ ДЕРЖАВАМИ.....	10
1.1 Дефіцит прісної води як глобальна проблема людства у ХХІ столітті .	10
1.2 Водозабезпеченість України	14
1.3 Транскордонні води і проблеми їх використання.....	16
1.3.1 Поняття транскордонного об'єкту	16
1.3.2 Характер та основні причини конфліктів пов'язаних із транскордонним використанням водних ресурсів	18
2 МІЖНАРОДНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСКОРДОННОГО ВОДОКОРИСТУВАННЯ	28
2.1 Міжнародне законодавство в галузі управління та раціонального використання транскордонних водних ресурсів.....	28
2.2 Сучасна міжнародна практика в галузі управління та раціонального використання транскордонних водних ресурсів.....	34
3 ІНТЕГРОВАНЕ УПРАВЛІННЯ ЯК ОСНОВА РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМ ТРАНСКОРДОННОГО ВОДОКОРИСТУВАННЯ	47
3.1 Басейновий принцип управління водними ресурсами	47
3.2 Нормативно-правові умови впровадження басейнового управління	52
3.3 Особливості реалізації басейнового підходу для транскордонних річок	54
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	63

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

ГСХ - глибоководний судновий хід;

ЮНЕСКО – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури;

Конвенція Еспоо – Конвенція про оцінку впливу на навколишнє природне середовище у транскордонному контексті;

ЄЕК – Європейська економічна комісія;

ООН – Організація Об'єднаних Націй;

АНД – Адміністрація Нижнього Дунаю;

СРСР - Союз Радянських Соціалістичних Республік.

Водна конвенція 1992 р- Конвенція ЄЕК ООН про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер, Гельсінкі, 1992 р.

Конвенція ООН 1997р.- Конвенція ООН про право несудноплавних видів використання міжнародних водотоків, Нью-Йорк, 1997 р.

регіон СЕКЦА - Регіон Східної Європи, Кавказу та Центральної Азії

АМП - Асоціація міжнародного права

КМП - Комісія міжнародного права ООН

Конвенція про інформацію - Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища, 1998 р.

СЕО - Стратегічна екологічна оцінка

ІУВР - Інтегроване управління водними ресурсами

ГВП - Глобальне Водне Партнерство

СНД- Співдружність Незалежних Держав

МКВК - Міждержавна координаційна водогосподарська комісія

ВСТУП

Прісні водні ресурси є життєво необхідним природним ресурсом, що має стратегічне значення для кожної держави. Водні об'єкти слугують шляхами сполучення у навігації, та інтенсивно використовуються для несудноплавних цілей - у сільському господарстві, промисловості та для безпосереднього задоволення потреб людини.

Водні ресурси, будучи мобільними за своєю природою, не обмежуються кордонами держав, і тому вони є одним із ключових факторів взаємозалежності людей в межах держав і регіонів.

Управління ними є одним з надзвичайно важливих завдань, які стоять перед міжнародною спільнотою, адже використання прісних водних ресурсів може як об'єднувати держави, так і створювати конфліктні ситуації між ними. За підрахунками фахівців у світі достатньо водних ресурсів, щоб задовольнити потреби усіх жителів планети, проте їх розподіл є нерівномірним, а управління ними – часто нераціональним. Тому вже зараз багато держав відчувають нестачу прісних вод, а за прогнозами ООН до 2025 року приблизно 2/3 населення світу можуть опинитися в умовах обмеженості належного доступу до води.

Значна частина водних ресурсів планети має транскордонний характер, оскільки вони перетинають кордони двох чи більше держав або виступають у ролі таких кордонів. У басейнах, утворених транскордонними водними ресурсами, розташовані 145 держав. Враховуючи відмінності між цими державами в економічному і науково-технічному розвитку, а також політичній орієнтації та беручи до уваги їх спроби задовольнити свої потреби у прісній воді, окремі дослідники передбачають виникнення у майбутньому чимало конфліктів навколо спільних водних ресурсів.

Управління водними ресурсами віднесено до пріоритетних напрямків державної політики України і розглядається як один із найважливіших чинників сталого розвитку суспільства.

Басейновий підхід сприяє координації розвитку водного сектора, землекористування і пов'язаних з ним ресурсів з метою підвищення добробуту і рівності у суспільстві, при мінімальному збитку для водних екосистем. Він формує комплексний підхід до досягнення консенсусу і компромісів між конкуруючими потребами у водних ресурсах різних секторів суспільства і зацікавлених груп на всіх рівнях, а також досягнення рівності і справедливості в сумісному використанні водних ресурсів різними країнами.

Метою роботи є виявлення проблем раціонального використання водних ресурсів, зокрема проблематика використання транскордонних вод; розгляд процесу становлення, розвитку та сучасного стану міжнародного права в галузі управління, використання та охорони транскордонних водних ресурсів, включаючи аналіз правового статусу і змісту основних міжнародно-правових актів у цій сфері; аналітичний огляд стану, проблем та перспектив співробітництва в сфері використання, розподілу і охорони транскордонних водних ресурсів в регіоні Східної Європи, Кавказу та Центральної Азії. Та розгляд функцій та положень басейнового підходу, моделі басейнового управління, особливості реалізації басейнового підходу для транскордонних річок.

1 ТРАНСКОРДОННІ ВОДИ ЯК ФАКТОР КОНФЛІКТНОСТІ ТА СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ ДЕРЖАВАМИ

1.1 Дефіцит прісної води як глобальна проблема людства у XXI столітті

Відомо, що 2/3 поверхні Землі вкрито водами Світового океану. Загальна площа водних об'єктів суші (льодовиків, озер, водосховищ, річок) становить 15% суші. Але якщо не враховувати льодовики, то на інші водні об'єкти суші залишається лише 4%. Загальний об'єм води у водних об'єктах Землі становить близько 1390 млн.км³, причому частка Світового океану — 96,4%.

З водних об'єктів суші найбільшу кількість води містять льодовики — 25,8 млн.км³ (1,86% усіх вод Землі). З цієї кількості води на льодовики Антарктиди, Гренландії, Арктики припадає відповідно — 89,8%, 9,7% і 0,3%. На гірські льодовики залишається всього — 0,2%.

До гідросфери відносять і частину підземних вод, які беруть участь у кругообігу води в природі (до глибини 2000 м від поверхні суші). Оцінки цієї складової різняться між собою — від 23,4 млн.км³ до 60 і 86 млн.км³.

Важливе значення мають прісні води — найбільш цінний для людини природний ресурс. Усього на планеті 36,7 млн.км³ прісних вод (3,7% від загального об'єму).

На тверду фазу (льодовики) припадає 26,1 млн.км³ (71% від загальної кількості прісних вод на Землі).

На рідку фазу — найбільш доступну для використання людиною (вода річок, водосховищ, озер) — 26,1 млн.км³ (29% від загальної кількості прісних вод на Землі), або близько 1% від загального об'єму вод на Землі [1].

Насамперед, затребуваною є прісна вода. За географічним розподіленням використання води: Азія використовує 55% всієї води,

Північна Америка 19%, Європа 9,2%, Африка 4,7%, Південна Америка 3,3%, решта світу використовує 8,8%.

А якщо казати про використання води на душу населення в день, то у Північній Америці і Японії — 600 л, у Європі — 250-350 л, в країнах біля Сахари 10-20 л.

В середньому у світі річний забір води з рік та підземних джерел складає 600 м³ на людину, з яких питна вода складає 50 м³ або 137 л на людину в день [2].

Сьогодні в багатьох куточках нашої планети потреба в прісній воді починає перевищувати її доступність, і немає ніяких підстав сподіватися, що ситуація вирішиться сама собою. Світові ресурси прісної води знаходяться під загрозою через те, що потреби в ній підвищуються в багатьох галузях. Навантаження на внутрішні води зростає разом з ростом населення та економічним розвитком. Усього в країнах, де показник забезпеченості водою нижче рівня достатності, проживає 2,3 млрд людей. Більш ніж 1 млрд людей на нашій планеті не мають доступу до питної води нормальної якості. За офіційним даними Всесвітньої організації охорони здоров'я близько 80% захворювань на земній кулі пов'язано зі споживанням неякісної питної води.

Сьогодні використовується 55% доступного стоку поверхневих прісних вод. Очікується, що через 20—25 років цей показник досягне 70%. Щорічно населення планети збільшується на 85 млн чоловік, причому одночасно росте й споживання води на душу населення — наприклад, у розвинених країнах воно подвоюється кожні два десятиліття. Нині темпи зростання глобального використання води вдвічі більші за зростання населення на Землі. За оцінками Продовольчої й сільськогосподарської організації ООН (ФАО), до 2030 р. світові потреби в прісній воді зростуть на 60%.

До 2025 року біля 2 млрд людей будуть жити у місцях з абсолютним дефіцитом води, тобто будуть забезпечені водою нижче рівня у 500 м³ на рік.

До середини цього сторіччя 2050 р., за найгіршим прогнозом: 7 мільярдів людей в 60 країнах будуть страждати від нестачі води, а за найкращим прогнозом: 2 мільярди у 48 країнах.

Спостерігається також і стійка тенденція до скорочення запасів води, придатної для пиття, через скидання у водойми рідких відходів, загального забруднення навколишнього середовища, вирубки лісів і т.п. Таким чином, не виключено, що вже нинішні покоління зітнуться із ситуацією, коли світові потреби у чистій прісній воді перевищать її абсолютні запаси. Багато експертів вважають, що згодом нестача питної води може привести до кризи глобального масштабу.

Водний дефіцит виникає тоді, коли забезпечення та розподілення води не задовольняє потреб у воді суспільства та довкілля. Все, що призводить до виснаження запасів води, забруднює водойми, руйнує та виводить з ладу інфраструктуру водопостачання, перешкоджає людям доступ до безпечної води, може спричинити водний дефіцит. До таких факторів належать посухи, виснажливе використання води у сільському господарстві, відсутність води в місцях проживання людей, високі тарифи на воду, надмірне використання та навантаження на озера, ріки та підземні водні горизонти. Водний дефіцит спричинюють також і повені, неправильно збудовані гідротехнічні споруди (великі дамби і т.п.).

Однією з головних проблем є проблема забруднення прісної води, що істотно знижує існуючі запаси. Цьому сприяють промислові викиди й стоки, змив добрив з полів, а також проникнення солоної води в прибережних зонах у водоносні шари через відкачування ґрунтових вод.

Часто термін «водний дефіцит» асоціюється із образом пустелі. Але це тільки одна із його форм прояву, яка відома мешканцям всіх континентів. Нині зростає число регіонів, що потерпають від хронічного водного дефіциту. У таких посушливих місцях сьогодні мешкає 2 млрд людей, або половина бідного населення планети. У першу чергу, мова йде про такі регіони, як Близький і Середній Схід, північ і південь Африки, півострів

Сомалі (Африканський Ріг), північний Китай, Середня Азія, Мексика. Найбільш важке положення в Кувейті (усього 11 м³ води на рік на душу населення), Єгипті (43 м³) і Об'єднаних Арабських Еміратах (64 м³); далі Молдова(225 м³), і Туркменістан (232 м³). У цих країнах більше ніж 75% річкового стоку забирається на потреби сільського господарства, промисловості, та комунальні потреби з урахуванням повторного використання води, тут спостерігається абсолютний або фізичний дефіцит водних ресурсів, використання водних ресурсів майже сягає чи вже досягло меж сталості.

Нині значно частіше питання водного дефіциту пов'язують не з відсутністю води, а з отриманням доступу до води. Економічний водний дефіцит виникає як результат неспроможності людей вирішити цю проблему. Такий дефіцит води залежить від суб'єктивних факторів, які перешкоджають доступу до води, він спостерігається, навіть, у тих регіонах, що забезпечені водними ресурсами у достатній для людських потреб кількості. У багатьох випадках економічний дефіцит води пов'язаний з відсутністю коштів, поганим управлінням та регулюванням, неправильними розподілом та ціновою політикою на воду, відсутністю політичної волі змінити підходи до використання та розподілення водних ресурсів.

За для вирішення проблем забезпечення права на воду необхідні відповідні реформи управління сектором водопостачання, запровадження технічних та економічних інструментів забезпечення цього права, вирішення проблем управління відходами та стічними водами. Усі ці проблеми найбільш ефективно вирішуються шляхом упровадження і введення інтегрованого управління водними ресурсами[3].

1.2 Водозабезпеченість України

Україна належить до найменш забезпечених власними водними ресурсами країн Європи і є одним із регіонів зі значним антропогенним навантаженням на водні джерела. За міжнародною класифікацією, Україна належить до групи європейських держав, найменш забезпечених власними водними ресурсами. В Україні на одного жителя припадає 1 тис. м³ місцевих ресурсів річкового стоку. В Європі в середньому – 5 тис. м³, у Швеції – 21,6 тис. м³, Швейцарії – 5,8 тис. м³, Білорусі – 3,3 тис. м³, Франції – 2,9 тис. м³, Німеччині – 1,3 тис. м³ (рис. 1.1). В окремих країнах цей показник набагато вищий. Наприклад, у Канаді – 122 тис. м³.

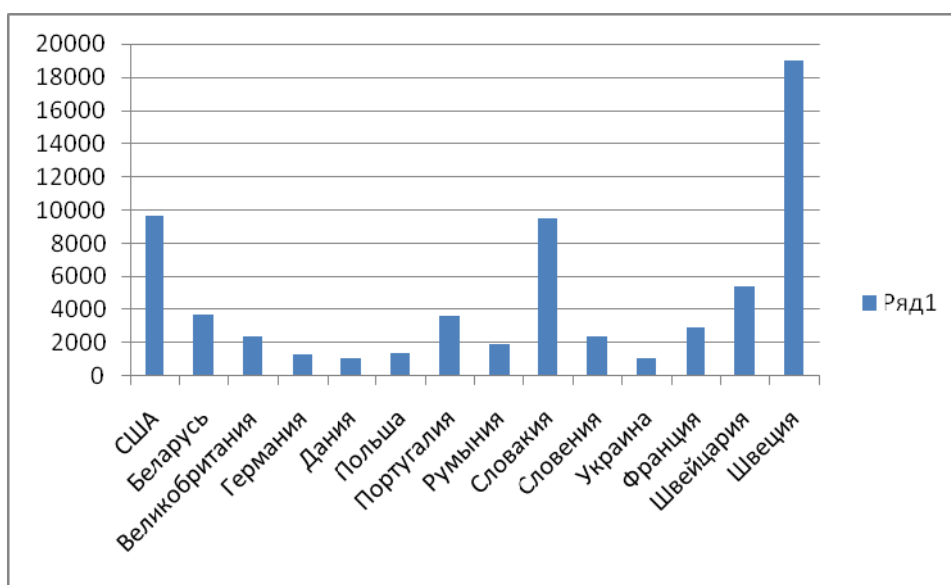

Рис. 1.1 – Водозабезпеченість населення різних країн у м³/люд. на рік (за даними Інституту світових ресурсів [4]).

Згідно з даними Національної доповіді про якість питної води та стан питного водопостачання в Україні за показником забезпеченості населення місцевими водними ресурсами регіони України можна розділити на три групи, що відповідають найвищому, середньому та низькому рівню водозабезпеченості.

Найвищий рівень забезпеченості водними ресурсами: Закарпатська, Івано-Франківська, Чернігівська, Житомирська, Волинська.

Середній рівень забезпеченості водними ресурсами: Рівненська, Сумська, Львівська, Тернопільська, Хмельницька, Вінницька, Чернівецька, Полтавська.

Низький рівень забезпеченості водними ресурсами: Кіровоградська, Черкаська, Луганська, Харківська, Київська, Миколаївська, АР Крим, Запорізька, Дніпропетровська, Донецька, Одеська, Херсонська [5].

Як можна бачити на рис. 1.2, ресурси поверхневого стоку в Україні за середньобогаторічним показником складають $209,8 \text{ км}^3$ /рік. Вони включають місцевий стік - $52,4 \text{ км}^3$ /рік та приплив - $157,4 \text{ км}^3$ /рік. У маловодний рік ресурси поверхневого стоку за середньобогаторічним показником становлять $151,4 \text{ км}^3$ /рік (місцевий стік - $29,7 \text{ км}^3$ /рік і приплив - $121,7 \text{ км}^3$ /рік). Прогнозні ресурси підземних вод за припливом транзитного річного стоку складають $22,5 \text{ км}^3$ /рік [6].

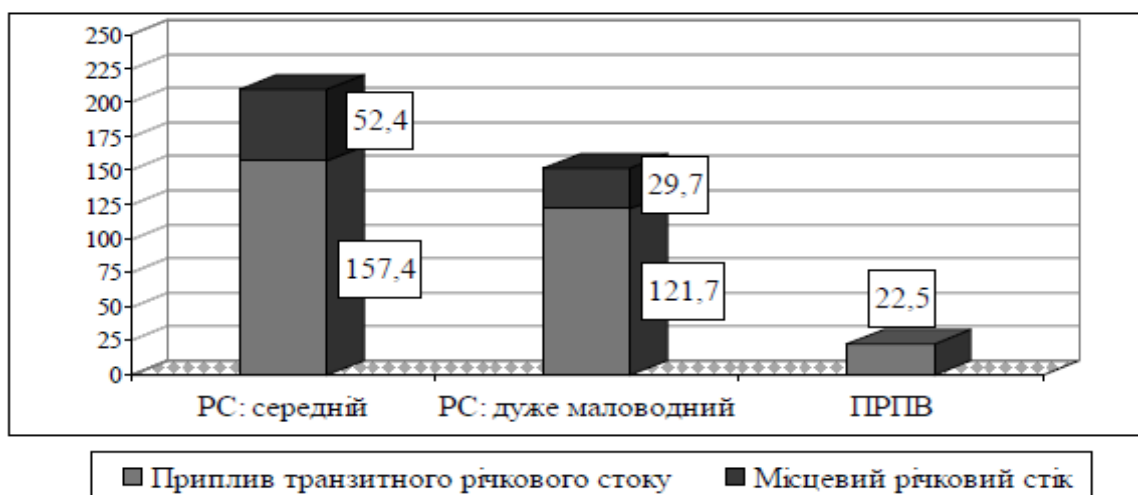

Рис.1.2 – Основні характеристики водних ресурсів України, км^3 в середній та дуже маловодний за водністю рік (РС – річковий стік, ПРПВ – прогнозні ресурси підземних вод).

Приплив здійснюється з територій суміжних держав: Білорусі (58% від загального обсягу припливу), Росії (26%), Молдови, Угорщини, Польщі [7].

1.3 Транскордонні води і проблеми їх використання

1.3.1 Поняття транскордонного об'єкту

Згідно зі статтею 95 Водного кодексу України [8] охороні в Україні підлягають усі води (водні об'єкти). Відповідно до статті 1 Водного кодексу України водним об'єктом є природний або створений штучно елемент довкілля, в якому зосереджуються води (море, річка, озеро, водосховище, ставок, канал, водоносний горизонт). Чітке уявлення про ознаки водного об'єкта, які відрізняють його від інших водних об'єктів, дозволяє встановити межі правового регулювання його охорони.

Річки як водні об'єкти мають досить чітко визначені межі басейнів, в яких формується і відбувається стікання вод в окрему річку, річкову систему (водозбірні басейни). Територія водозбірних басейнів річок може знаходитись у межах державних кордонів не лише однієї держави, а і кількох.

В науковій думці такі річки виділяють в окрему категорію, однак єдиного підходу до їх визначення не існує. В науковій літературі вживаються наступні поняття, що застосовуються до річок, які мають відношення до більше ніж однієї держави:

- міжнародні річки;
- транскордонні річки.

Доктрина міжнародного права обґрунтовує поняття «міжнародна річка». В широкому розумінні міжнародна річка – це річка, яка протікає по території більш ніж однієї держави. Критерієм для такого визначення послужив той фактор, що міжнародна річка неодмінно стає предметом

взаємовідносин між державами і стосовно неї в держав виникають взаємні права та обов'язки.

При визначенні поняття міжнародної річки ряд науковців за критерій неодмінно брали певні географічні фактори або особливості самої річки або ж особливості протікання річок стосовно державних кордонів та території держави.

Однак географічна ознака – це лише передумова віднесення річки до категорії міжнародних, тоді як основною ознакою є міжнародний режим річки, тобто права та обов'язки держав, на території яких розміщена міжнародна річка, стосовно її використання та охорони.

Отже, віднесення річки до категорії міжнародних базується на її міжнародному значенні та міжнародному режимі, який формують права та обов'язки держав її басейну. Причиною вживання поняття міжнародної річки є прагнення зробити наголос на міжнародному значенні річки і в необхідності міжнародно-правового регулювання питань їх використання та охорони: «коли ми називаємо річку міжнародною, то ми розуміємо, що використання цієї річки викликає міжнародні проблеми...» [9].

Визначення «транскордонних вод» подається у Конвенції з охорони і використання транскордонних водотоків і міжнародних озер (Лондонська конвенція) [10] під «транскордонними водами» є «води, які визначають, перетинають кордони між двома і більше державами чи розміщені в таких кордонах» (ст. 1 Конвенції). Таке ж визначення подається в Протоколі з проблем води та здоров'я до Конвенції з охорони та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер 1992 року [11].

В Угоді між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про спільне використання та охорону транскордонних вод [12], Визачення «транскордонні водні об'єкти» розуміють як - будь-які поверхневі або підземні води чи водні об'єкти, що позначають або перетинають державний кордон між державами Сторін, або розташовані на такому кордоні.

З наведених понять можна виділити основні елементи «транскордонності», тобто випадки, що дозволяють річку, як водний об'єкт, відносити до категорії транскордонних водних об'єктів:

- річка перетинає кордони між двома і більше державами;
- річка визначає кордони між двома і більше державами (в тому числі у випадку, якщо по річці чи по її ділянці проходить кордон між двома і більше державами);
- річка розміщена в межах кордонів двох і більше держав.

Отже, «транскордонність» річки пов'язується з її розміщенням стосовно державних кордонів двох і більше держав. Для того, щоб річку можна було назвати транскордонною, достатньо хоча б одного з наведених елементів. Однак, звичайно ж, природне розміщення річки часто є поєднанням кількох з наведених елементів. Так, на одній ділянці річка може визначати кордон між державами, на іншій – протікати по території кількох держав, перетинаючи їх кордони тощо.

Фактично такі ж елементи називались різними науковцями при визначенні поняття «міжнародна річка», однак, як ми пригадуємо, це поняття швидше має на меті вказати на міжнародне значення річки. Очевидно, для позначення відношення річки до кордонів та території держав (географічний фактор) правильніше вживати термін «транскордонна річка», який обумовлює її особливий правовий режим [9].

1.3.2 Характер та основні причини конфліктів пов'язаних із транскордонним використанням водних ресурсів

Вода є базовим ресурсом усіх форм життя, вона — необхідний ресурс для економічного розвитку, для здоров'я людей, стану і якості екосистем, збереження і відновлення навколишнього середовища. Оскільки вода є обмеженим природним ресурсом, транскордонні водні ресурси нерідко стають джерелами існуючих і потенційних конфліктів природокористування

(у даному випадку – конфліктів водокористування), зокрема, екологічних конфліктів. Разом з тим спільні проблеми водокористування можуть бути основою співпраці на різних рівнях з метою запобігання конфліктам.

Запобігання водним конфліктам спонукає до розроблення і впровадження адекватних заходів із охорони і управління водними ресурсами. В умовах обмеженості природних ресурсів чинники виникнення екологічних катастроф також тісно пов'язані з нормативами їх використання і ефективним розподілом. У зв'язку із цим виникає проблема визначення допустимих меж втручання в екосистеми, що дасть змогу зберегти здатність навколишнього середовища ефективно забезпечувати економіку природними ресурсами.

Враховуючи ознаки конфліктогенності водних ресурсів, можемо визначити основні ризики виникнення екологічних конфліктів:

- рівень дефіциту водних ресурсів;
- допустимий рівень запасів водних ресурсів, що не викликає суперечностей в його використанні двома або більше водокористувачами (територіями, країнами);
- характер взаємостосунків між сторонами, які спільно використовують водні ресурси;
- наявність і можливість використання альтернативних джерел водних ресурсів;
- екологоекономічна і соціокультурна цінність водних ресурсів для споживачів;
- здатність і готовність сторін, що спільно використовують водні ресурси, сприймати проблему їх обмеженості;
- здатність і готовність сторін провадити корпоративне управління водними ресурсами;
- можливість залучення в процесі управління водними ресурсами усіх зацікавлених сторін і структур.

Слід зазначити, що досить часто водний екологічний конфлікт є наслідком не дефіциту водних ресурсів, а використання неефективних механізмів і інструментів їх управління і розподілу. Причинами цього можуть бути:

- обмежені інституційні і суспільні можливості;
- проблеми доступу до баз даних по водним ресурсам;
- недостатність, неточність, обмеженість інформації по водним ресурсам, що ускладнює прийняття виважених рішень;
- суперечлива управлінська система водними ресурсами, наявність дублюючих функцій різних структур;
- недостатня прозорість процедур управління водними ресурсами, обмеження участі у процесах управління усіх зацікавлених сторін;
- неефективний розподіл як самих водних ресурсів, так і ефектів (позитивних і негативних) від їх використання.

Таким чином, розроблення ефективних механізмів запобігання/врегулювання водних екологічних конфліктів має базуватися на залученні відповідних екологоекономічних інструментів і методів управління водними ресурсами. Комплекс заходів має враховувати специфіку водного ресурса як об'єкта управління [13].

Україна майже повністю залежить від транскордонних водних ресурсів (табл. 1.1). Відомо, що більша частина стоків формується у верхів'ях річок. Так, основна водна артерія України — р. Дніпро — з української території одержує лише близько 20% річкового стоку, а решта надходить з Білорусі і Росії. Тільки басейн Південного Бугу цілком належить до внутрішніх вод України. За обсягами власних водних ресурсів Україна посідає одне з останніх місць серед країн Співдружності Незалежних Держав [14].

Таблиця 1.1 - Питома частка найбільших річок, які протікають територією України

Річка	Питома частка довжини річки в межах України, %	Питома частка площі басейну річки в межах України, %
Дніпро	50,93	58,08
Дністер	67,92	73,09
Південний Буг	100,00	100,00
Сіверський Донець	66,48	55,12
Дунай	5,88	3,97

До проблем транскордонного використання водних ресурсів необхідно віднести:

- неузгодженість економічних інтересів між країнами, які знаходяться у зоні формування стоку, та країнами, які лежать нижче за течією;
- відсутність єдиного договору для України щодо спільного використання транскордонних водних басейнів між країнами, з якими вона має спільні басейни річок;
- налагодження у поточному режимі обміну інформацією між сусідніми країнами про показники стану спільних водних об'єктів;
- відмінності нормативних показників статистичних баз різних країн щодо водокористування породжує неможливість співставлення показників водокористування на міждержавному рівні;
- відсутність юридичних організацій, які можуть акумулювати аудиторську інформацію про транскордонні водні об'єкти, виконувати функції перерозподілу водних ресурсів у разі необхідності відповідно встановленим правилам, економічно впливати на порушення умов спільних декларацій;
- ігнорування позицій країн-сусідів при розробленні регіональних програм економічного розвитку, які включають залучення значної частки транскордонних водних ресурсів [14].

Багатство природних ресурсів Нижнього Дунаю та дельти річки, з одного боку, дає великі можливості для соціально економічного розвитку Придунайського регіону, а з другого, породжує низку проблем, які створюють підґрунтя для виникнення транскордонних суперечностей між країнами Нижнього Дунаю – Румунією. Більшість з цих проблем пов'язані з використанням водних ресурсів, їх кількісними та якісним показниками.

10 червня 2003 року Указом Президента України № 502/2003 було введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони від 6 червня того ж року, яким (Указом) уряду доручалося визначити найбільш обґрунтований з екологічної, економічної та інших точок зору варіант глибоководного шляху Дунай – Чорне море та з урахуванням прийнятого рішення створити експериментальний судновий хід [15]. Кабінет Міністрів розпорядженням № 598-р від 13 жовтня 2003 року затвердив рекомендоване Центральною службою Укрінвестекспертизи техніко-економічне обґрунтування будівництва глибоководний судновий хід р. Дунай – Чорне море на українській ділянці дельти, за варіантом «гирло Бистре». Указом Президента № 117/2004 від 2 лютого 2004 року розширено територію Дунайського біосферного заповідника [16]. З метою відновлення судноплавства в українській частині дельти ріки Дунаю землі прибережної захисної смуги його проток (Новостамбульське й Очаківське гирла) та прилеглу частину акваторії Чорного моря в межах території заповідника віднесено до зони антропогенних ландшафтів з обмеженням у них господарської діяльності відповідно до статей 89 і 90 Водного кодексу України [8]. Теперішній статус річища Бистре дозволяє вести будівництво. З усієї площі біосферного заповідника лише три його найцінніші й ізольовані зони включено до реєстру ЮНЕСКО, але вони лежать за межами зони впливу суднового ходу. Відтак, створення глибоководного суднового ходу у Новостамбульському гирлі не суперечить природоохоронному законодавству України.

Під кутом зору міжнародного права зобов'язання держав повідомляти й консультувати одна одну з усіх великих проектів, які можуть мати значний

вплив на навколишнє середовище, що виходитиме за рамки територіальних кордонів, закріплює Конвенція Еспоо [17]. Її учасниками є і Україна, і Румунія. Керуючись нормами Конвенції Еспоо та принципами співробітництва і добросусідства, український уряд рядом нот, починаючи з ноти від 18 грудня 2002 року, повідомляв румунську сторону про планування відновлення глибоководного суднового ходу «Дунай – Чорне море» і розгляд з цією метою різних варіантів реалізації проекту. Тільки 19 серпня 2004 року уряд Румунії звернувся до Імплементативного Комітету Конвенції з проханням утворити комісію з розслідування за фактом спорудження глибоководного суднового ходу [18].

У десятилітньому протистоянні між Бухарестом та Києвом стосовно екологічних аспектів судноплавства у дунайській дельті ініціатива перейшла до останнього. Бажання Румунії зберегти монопольне становище на Нижньому Дунаї є лейтмотивом її агресивної політики по відношенню до України у сфері навігації. Румунська держава жодного разу не представила переконливого науково-обґрунтованого підтвердження істотного шкідливого впливу, який спричиняє на біорізноманіття дельти відновлення глибоководного суднового ходу через гирло Бистре.

Юридичною основою для захисту суверенного права України на власний глибоководний судновий хід по Дунаю через гирло Бистре є чинні міжнародні угоди, в яких обидві держави беруть участь. У відповідності до двостороннього договору про відносини добросусідства і співробітництва від 2 червня 1997 року сторони підтвердили непорушність спільного кордону та утримання від зазіхань на нього, а також від будь-яких вимог чи дій, спрямованих на загарбання і узурпацію частини чи всієї території одна одної. Вони зобов'язалися активізувати співробітництво між собою, з іншими країнами та міжнародними організаціями з метою контролю, відвернення і зменшення забруднення вод Дунаю. Учасники домовленості повинні розширювати співпрацю в галузі транспорту, забезпечуючи свободу транзиту пасажирів і вантажів через свої території. Невід'ємною частиною договору є

додаток у вигляді обміну ідентичними листами міністрів закордонних прав обох держав. З їх змісту слідує визнання за Україною права на використання для цілей судноплавства каналів Кілійського рукава Дунаю [19]. Юридична сила додатку не може викликати сумніву, оскільки на його підставі мало місце звернення Румунії до Міжнародного Суду ООН з меморандумом про делімітацію континентального шельфу у Чорному морі.

Головною гарантією захисту законних інтересів нашої держави може стати нова редакція ст. 2 Белградської угоди 1948 р. [20]: «Конвенція поширюється на судноплавну частину Дунаю від Кельхейма до Чорного моря через Сулинське гирло з виходом до моря через Сулинський канал та через Кілійське гирло з виходом до моря через гирло Бистре». Даним положенням забезпечується привабливість дунайського транспортного коридору як сполучення з диверсифікованими шляхами проходу, закріплюється рівність Румунії та України як пригирлових суверенів, попереджаються подальші гідротехнічні роботи обома державами в дельті Дунаю, припиняється їх перманентне протистояння на цьому ґрунті, що потенційно загрожує дестабілізацією ситуації у пониззі ріки. У тому випадку, коли дипломатичний діалог завершиться невдало, Кабінету Міністрів варто продовжити практику укладення договорів про судноплавство на внутрішніх водних шляхах. Це дасть змогу компенсувати непокриття Белградською конвенцією траси глибоководного суднового ходу «Дунай – Чорне море», популяризувавши альтернативний прохід по ріці.

З метою набуття повного рівноправного конвенційного статусу з Румунією Україні слід неодмінно одночасно вирішувати питання входження до Адміністрації Нижнього Дунаю, що також потребуватиме внесення поправок до домовленості 1948 р. Зараз в Адміністрації одноосібно представлена румунська сторона, а до компетенції органу входить нагляд і контроль за виконанням положень угоди в межах його територіальної юрисдикції – від гирла Сулинського каналу до Браїлова включно.

У Белградській конвенції реалізовано підхід до регламентації річкової навігації, згідно з яким під регулятивний вплив потрапила міжнародна ріка як однолінійний транскордонний водний об'єкт – без приток та єдиним гирловим з'єднанням з морем. Тим не менше, це не заважало СРСР перебувати у складі Адміністрації Нижнього Дунаю, хоча безпосередньо Сулинське гирло навіть не межувало з його володіннями. На виконання ст. 20 Конвенції між урядами Радянського Союзу та Румунії 5 грудня 1953 року було підписано Угоду про Спеціальну річкову Адміністрацію у низов'ях Дунаю [20].

У сучасних умовах із розпадом СРСР мотивація одноосібного членства Румунії в Адміністрації Нижнього Дунаю здебільшого обґрунтовується надуманим тиском, який нібито справляв на країну Радянський Союз для укладення Угоди 1953 р. Однак, СРСР мав вихід до Дунаю і його Кілійського рукава, а дійсність договору ніким не оскаржувалася.

Специфіка міжнародних домовленостей Радянського Союзу, якими запроваджувалися територіальні режими, диктує необхідність ретельного й окремого аналізу вітчизняної практики у сфері правонаступництва щодо даної категорії угод СРСР. Але в питаннях міжнародного річкового права тут сформувалася стійка тенденція, яка наводить на цілком однозначні та достатні висновки. Так, стосовно румунсько-радянської Угоди про Спеціальну річкову Адміністрацію у низов'ях Дунаю від 5 грудня 1953 року [20] ні Румунією, ні Україною не вживалося формальних кроків для з'ясування їх статусу. З огляду на відсутність чітко виражених заперечень з боку обох держав на предмет збереження юридичної сили цього договору можна припустити, що він продовжує залишатися чинним в українсько-румунських відносинах. Звідси витікає висновок про незаконність єдиноначального управління роботою Адміністрації Нижнього Дунаю. Майже чверть століття інтереси суверенної України як правонаступниці Радянського Союзу в Адміністрації Нижнього Дунаю ніхто не захищає. Уряд повинен проявити наполегливість в цілях зміни цієї ситуації.

В умовах нарощування антропогенних навантажень на природне середовище, розвитку суспільного виробництва, негативних тенденцій щодо забезпечення якістю водних ресурсів необхідно перейти на нову ефективну систему управління і контролю у сфері водокористування, яка б ґрунтувалась на принципах міжнародного права охорони довкілля, а також транскордонному співробітництві водокористування та охорони вод.

Основою транскордонного співробітництва є процес створення зв'язків та договірних відносин у прикордонних теренах з метою пошуку рішень для спільних та ідентичних проблем, а «філософія транскордонного співробітництва» полягає у тому, що два суміжні прикордонні регіони співпрацюють у процесі розробки планів та вибору пріоритетів розвитку, а не працюють окремо, а потім узгоджують плани розвитку за окремими заходами. Транскордонна співпраця полягає у тому, щоб у діалозі в усіх сферах життя були задіяні всі соціальні групи населення та адміністративні органи [21].

Транскордонне співробітництво спрямоване на подолання негативних аспектів існування кордонів та наслідків, які виникли на прикордонних територіях через їх розташування на національних окраїнах держав і має на меті покращення умов життя населення. Серед головних цілей такої співпраці є: подолання існуючих стереотипів та упереджень по обидві сторони кордону; усунення політичних та адміністративних бар'єрів між сусідніми народами; створення господарської, соціальної та культурної інфраструктури, за умови формування спільних органів, господарюючих суб'єктів, осередків тощо [22].

Недотримання умов транскордонного співробітництва, правил користування водними ресурсами, їх кількісних та якісних показників створюють підґрунтя для виникнення міждержавних непорозумінь. А вирішувати транскордонні проблеми у сфері водокористування неможливо зусиллями однієї окремої держави.

До основних проблем транскордонного співробітництва у сфері використання та охорони водних ресурсів можна віднести:

- неузгодженість між організаціями, які здійснюють паралельний моніторинг транскордонних вод, про терміни відбору, методи аналізу тощо;
- ускладнений та обмежений обмін інформацією про кількісні та якісні характеристики транскордонних водних ресурсів;
- відсутність загальної бази даних моніторингу транскордонних басейнів річок;
- відсутність відповідної технічної бази моніторингу, включаючи систему обробки даних тощо;
- відсутність пріоритетів і цілеспрямованих стратегічних програм дій та механізмів їх реалізації щодо ефективного управління і контролю транскордонних вод;
- слабка здатність ефективно спільно діяти в разі аварійного забруднення;
- низький рівень використання даних водноресурсного моніторингу в процесі розробки й ухвалення рішень;
- недостатньо забезпечений доступ громадськості до екологічної інформації про стан якості водних ресурсів у прикордонних регіонах тощо.

У ст.13 Протоколу[23] визначені напрями співробітництва, що стосуються трансграничних вод, зокрема щодо обміну інформацією і знаннями щодо трансграничних вод та пов'язаними з ними проблемами; введення в дію спільних або погоджених планів управління водогосподарською діяльністю, а також систем нагляду в надзвичайних ситуаціях; адаптацію угод та інших домовленостей стосовно трансграничних вод із метою ліквідації будь-яких суперечностей з основними принципами протоколу.

2 МІЖНАРОДНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСКОРДОННОГО ВОДОКОРИСТУВАННЯ

2.1 Міжнародне законодавство в галузі управління та раціонального використання транскордонних водних ресурсів

У світі налічується значна кількість річок, озер, а також підземних водоносних басейнів, що відносяться до категорії «транскордонних» водних об'єктів, тобто таких, що перетинають кордон між двома або більше державами. Історично міжнародні водотоки в правовому плані представляли інтерес головним чином з точки зору регулювання міжнародного судноплавства по ним або розмежування державних кордонів[24]. У минулому вважалося, що «міжнародною» рікою є тільки річка, що має безпосереднє з'єднання з морем і використовується для міжнародного судноплавства на всьому своєму протязі. В даний час підхід до визначення міжнародного характеру річки під кутом зору судноплавства явно застарів, оскільки багатонаціональні або транскордонні річки використовуються головним чином як джерело водопостачання, для різноманітних промислових цілей, сільськогосподарського зрошення, виробництва електроенергії, видалення побутових і промислових відходів.

Особливість правового режиму транскордонних водних ресурсів обумовлена тим, що вони являють собою єдиний природний комплекс (гідрографічний басейн, система водотоку) і в той же час як би «поділені» між різними державами, кожна з яких володіє суверенітетом щодо тієї її частини, яка знаходиться в межах відповідної державної території. Міжнародна практика регулювання використання та охорони такого роду водних ресурсів, як правило, йде по шляху прийняття угод між зацікавленими державами по відношенню до всіх «поділюваних» ними

водних об'єктів, або стосовно до конкретного міжнародного водотоку або його частини, або відносно певного виду водокористування або проекту на транскордонних водах. Прикладом багатосторонньої міжнародної угоди такого виду можна назвати Конвенцію про співробітництво щодо захисту та сталого розвитку ріки Дунай 1994 р., а прикладом двосторонньої міжнародної угоди є Угода між Урядом України та Урядом Республіки Молдова про спільне використання та охорону прикордонних вод [25, 26].

В останнє десятиліття виникла практика укладення так званих «рамкових» договорів, що визначають загальні норми та принципи відносин держав відносно водних ресурсів які вони ділять, конкретизація яких здійснюється шляхом прийняття додаткових протоколів зі спеціальних питань співробітництва або угод по конкретним водотоках. Прикладом рамкового договору є, Гельсінська конвенція 1992 року [10].

Незважаючи на значне число діючих міжнародних договорів з питань використання транскордонних вод, до недавнього часу не було універсального міжнародно-правового акту, що систематизує основні принципи і норми поведінки держав в цій галузі міжнародних відносин, міжнародно-правового регулювання. Перша спроба привести в систему норми міжнародного права що застосовуються в цій галузі, була зроблена в середині 1960-х рр. професійною неурядовою міжнародною організацією - Асоціація міжнародного права. Ця Асоціація на основі вивчення міжнародних договорів, звичаїв, міжнародної судової практики розробила і прийняла на своїй сесії в Гельсінкі в 1966 р «Правила користування водами міжнародних річок», що отримали назву Гельсінських правил [27].

Гельсінські правила регулюють режим використання і охорони вод «міжнародного водозбірного басейну» і містять керівні правові принципи, що визначають взаємні права і обов'язки держав, в межах території яких знаходяться частини такого басейну. Принцип «розумного і справедливого використання» транскордонних вод є основною нормою правового режиму, згідно з яким кожна держава басейну має право в межах своєї території на

розумну і справедливу частку в отриманні вигод від користування водами цього басейну.

Гельсінські правила містять норми, що стосуються запобігання і контролю забруднення, регулювання судноплавства на судноплавних річках, лісосплаву, попередження та вирішення міжнародних суперечок щодо прав або інших інтересів держав басейну. Хоча правила, що розробила і прийняла АМП, мають рекомендаційний характер, їх прийнято розглядати як відображення звичайного міжнародного права, сформованого в результаті дуже тривалої практики держав. Ці правила брали за основу при написанні великої кількості міжнародних угод, включаючи єдиний універсальний договір в цій області - Конвенцію ООН про не судоходне використання міжнародних водотоків 1997 року [28].

Конвенція ООН 1997 р стала результатом майже 30-річної роботи Комісії міжнародного права ООН по кодифікації і прогресивному розвитку міжнародного права в області не судоходного використання міжнародних водотоків. Конвенція є рамковою міжнародною угодою, і є відкритою для участі всіх держав. Положення Конвенції визначають взаємні права і обов'язки держав при використанні транскордонних вод, окремі частини яких знаходяться в межах їх територій. Також положеннями цієї Конвенції встановлені як «матеріальні», так і «процедурні» норми, які держави-учасники зобов'язані дотримуватися з приводу водокористування спільним транскордонним водотоком.

Основоположними нормами міжнародного права водних ресурсів в цілому є: принцип розумного і справедливого використання вод міжнародного водотоку та принцип заборони завдавати значної шкоди іншому держави водотоку; спільне зобов'язання співпраці, при використанні міжнародного водотоку, включаючи обмін інформацією; процедурні зобов'язання повідомлення і консультацій при плануванні заходів, здатних викликати значний негативний вплив на інші держави водотоку; положення,

які стосуються захисту і збереження екосистем водотоку; мирного вирішення міжнародних суперечок і т.д.

Разом з тим в силу рамкової природи Конвенції її положення мають досить загальний характер і призначені, перш за все, служити свого роду моделлю при розробці більш детальних угод по конкретним водотокам з урахуванням специфічних обставин і потреб того чи іншого басейну або регіону [29].

Конвенція про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер є рамковою [10]. Це перший документ, спрямований на створення правової бази співробітництва щодо захисту і раціонального використання транскордонних вод в межах цілого регіону. У просторову сферу дії ЄЕК ООН входять країни Європи, Північної Америки, Центральної Азії та Ізраїль. В даний час в Конвенції бере участь 35 держав, включаючи Європейський Союз.

Основними цілями Конвенція про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер є:

- охорона транскордонних вод (включаючи поверхневі і підземні води) шляхом запобігання, обмеження і скорочення забруднення;
- екологічно обгрунтоване і раціональне управління транскордонними водами;
- розумне і справедливе використання транскордонних вод;
- збереження і відновлення екосистем.

Досягнення цих цілей передбачається шляхом індивідуальних і спільних заходів країн-учасниць щодо запобігання, обмеження та скорочення транскордонного впливу, наскільки це можливо в джерелі забруднення. Це стосується як точкових, так і дифузних джерел.

Конвенція про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер містить дві категорії зобов'язань. Перша, що включає зобов'язання більш загального характеру, стосується всіх учасників Конвенції. Друга категорія зобов'язань поширюється на тих учасників

цієї Конвенції, які мають спільні транскордонні води. Ключовим зобов'язанням прибережних сторін є укладення двосторонніх, багатосторонніх угод або інших домовленостей щодо конкретних поділюваних ними видатків.

Подібно до інших угод рамкового типу, правовий режим, встановлений Конвенцією про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер, знаходиться в постійному розвитку, зокрема шляхом прийняття юридично обов'язкових міжнародно-правових актів - протоколів, а також інших нормативних актів рекомендаційного характеру - різного роду інструкцій та рекомендацій, що доповнюють Конвенцію.

Протокол з проблем води та здоров'я, укладений в 1992 р [11], спрямований в першу чергу на запобігання, контроль та зниження ступеня поширення захворюваності, пов'язаної з водою. Основною метою цього Протоколу є сприяння на всіх відповідних рівнях охорони здоров'я і благополуччя людини шляхом удосконалення управління водними ресурсами, включаючи охорону водних екосистем.

Протокол про цивільну відповідальність та компенсацію за шкоду, заподіяну транскордонним впливом промислових аварій на транскордонні води [30], вперше в світовій практиці встановлює режим відшкодування екологічної шкоди в результаті аварійного забруднення прісних транскордонних вод. Особливістю даного Протоколу про відповідальність є те, що його розробка і прийняття відбувалися під егідою відразу двох «екологічних» конвенцій ЄЕК ООН - Конвенції про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер та Конвенції про транскордонний вплив промислових аварій 1992 [31]. Остання застосовується щодо запобігання промислових аварій, забезпечення готовності до них і ліквідації наслідків, що мають транскордонний характер. Метою Конвенції є сприяння міжнародному співробітництву в справі захисту людей і навколишнього середовища від промислових аварій шляхом

запобігання таких аварій, наскільки це можливо, скорочення їх числа і серйозності, а також пом'якшення їх впливу.

Крім двох вищеназваних міжнародно-правових актів в рамках ЄЕК ООН були розроблені і прийняті ще два важливі документи, які мають безпосереднє значення для захисту і збереження транскордонних вод. Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище в транскордонному контексті 1991 г. і Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища, 1998 г. [17;32].

Конвенція Еспоо закріплює зобов'язання країн що беруть участь в ній щодо оцінки впливу на навколишнє середовище на ранніх стадіях планування. Вона також містить загальні зобов'язання держав повідомляти і консультуватися один з одним з усіх великих проектів при їх розгляді, які могли б мати значний вплив на навколишнє середовище, що виходить за рамки територіальних кордонів який планує таку діяльність держави. Зокрема, до переліку видів діяльності, щодо яких вимагається обов'язкова оцінка впливу на навколишнє середовище, включені всі потенційно небезпечні для водних ресурсів виробництва, а також будівництво великих плотин і водосховищ, діяльність по забору підземних вод, якщо річний обсяг води, яка забирається досягає 10 млн кубічних метрів і більше, вирубка лісів на великих площах.

У 2003 р Конвенція Еспоо була доповнена Протоколом про стратегічну екологічну оцінку [33]. Після набуття чинності цим Протоколом сторони Конвенції ОБНС зобов'язані проводити оцінку екологічних наслідків своїх офіційних проектів планів і програм. Протокол також стосується політики і законодавства, хоча здійснення СЕО не носить обов'язкового характеру. СЕО в процесі прийняття рішень проводиться значно раніше, ніж оцінка впливу на навколишнє середовище, і тому розглядається в якості одного з ключових інструментів сталого розвитку.

Конвенція про інформацію є першою міжнародною угодою, яка забезпечує права громадськості на доступ до екологічної інформації та участь у прийнятті відповідних рішень.

Додатковий до Конвенції про інформацію Протокол про реєстри викидів і перенесення забруднювачів [34], прийнятий у 2003 р, має на меті розширення доступу громадськості до інформації шляхом створення узгоджених комплексних загальнонаціональних реєстрів викидів і перенесення забруднювачів, що буде сприяти участі громадськості в процесі прийняття рішень та сприятиме попередженню і скорочення забруднення навколишнього середовища.

Успішне досягнення цілей усіх розглянутих вище міжнародно-правових актів неможливо без ефективної національної імплементації. Міжнародні угоди реалізуються через заходи і діяльність, що здійснюються перш за все на рівні країн що беруть участь у них.

Національна імплементація включає в себе комплекс заходів:

- правового характеру - прийняття відповідного національного законодавства;
- адміністративно-організаційного характеру - створення нових або наділення відповідною компетенцією наявних державних органів;
- економічного характеру - інвестиції та застосування економічних важелів впливу;
- соціального характеру - інформація, освіта та заохочення громадської участі.

Така національна діяльність повинна підкріплюватися на міжнародному рівні контролем за дотриманням виконання міжнародних домовленостей і зобов'язань.

2.2 Сучасна міжнародна практика в галузі управління та раціонального використання транскордонних водних ресурсів

Сучасна практика міжнародної нормо-творчості в цій області демонструє здатність держав знаходити взаємоприйнятні рішення навіть найскладніших питань розподілу і використання вод шляхом вироблення правових норм, які враховують унікальні гідрологічні, політичні та економічні умови в різних річкових басейнах.

Головною тенденцією останнього часу є прийняття угод басейнового типу, сфера дії яких поширюється на територію всієї водозбірної басейну або значну його частину, повністю знаходиться в межах територій держав-учасників. Прикладом є Угода про співпрацю з питань сталого розвитку басейну річки Меконг 1995 р. [35]. Багато міжнародних угод, укладено економічно розвиненими країнами, розташованими в сприятливих з точки зору водозабезпечення регіонах, що переслідують насамперед мету захисту водотоків від забруднення і поліпшення їх екологічного стану, тут прикладом слугує Конвенція про співробітництво щодо захисту та сталого розвитку річки Дунай [25]. Держави в регіонах з дефіцитом води особливу увагу звертають на врегулювання питань вододілення. В цьому відношенні характерний, наприклад, Договір 1996 року між Індією і Бангладеш [36], який містить детальну формулу розподілу вод річки Ганг в залежності від пори року на підставі принципу «справедливого» вододілення.

Прикладом успішного багатостороннього співробітництва з використання системи міжнародного водотоку може служити режим, який був створений Угодою по річці Меконг, укладеним чотирма країнами середньої та нижньої течії Меконгу (В'єтнам, Камбоджа, Таїланд, Лаос). Ухвалення Угоди мало на меті створення правової бази співробітництва у всіх областях сталого розвитку, використання, управління та збереження води і відносяться до неї ресурсів басейну річки Меконг, включаючи, але не обмежуючись, іригацію, гідроенергетику, судноплавство, контроль повеней, рибальство, сплав лісу, рекреацію і туризм, таким чином, щоб оптимізувати багатоцільове використання і звести до мінімуму шкідливі наслідки, які можуть стати результатом природних явищ і людської діяльності. Таким

чином, в основі Угоди лежить ідея комплексного управління водними ресурсами басейну.

Особлива роль в реалізації положень Угоди належить створеному ним постійного органу - Комісії по річці Меконг, з відповідною організаційною структурою і чітко визначеними функціями і повноваженнями. Однією з особливостей правового статусу Комісії є 5-річна ротація місцеперебування постійного Секретаріату між країнами-учасницями. Інша його особливість полягає в тому, що головна посадова особа Секретаріату за традицією не є громадянином будь-якої з держав-учасників. Хоча необхідність періодичної зміни місцеперебування Секретаріату створює певні труднощі і незручності, ця практика, з одного боку, гарантує реальне рівноправність учасників Угоди, а з іншого, дозволяє значно більшій кількості національних фахівців отримати цінний досвід роботи в Комісії. За минулі з моменту укладення Угоди роки Комісія показала себе активним органом транскордонного водного співробітництва [35].

Комісія приймає і забезпечує виконання чотирирічних стратегічних планів, щорічних програм діяльності Комісії, а також секторальних програм і стратегій по всьому комплексу питань, пов'язаних з використанням вод басейну, включаючи охорону навколишнього середовища; управління водними ресурсами; контроль і усунення наслідків повеней; сільське господарство, зрошення та лісове господарство; рибне господарство; і судноплавство. В рамках Комісії були розроблені і прийняті Стратегія розвитку гідро-електроенергетики, Стратегія розвитку судноплавства та Стратегія контролю та усунення наслідків повеней.

Однією з основних функцій Комісії є розробка додаткових угод у формі обов'язкових правил і процедур взаємодії сторін з конкретних питань транскордонного водокористування. За останні кілька років в рамках Програми використання вод були розроблені «Процедури обміну даними та інформацією», «Процедури повідомлення, попередніх консультацій і

узгодження» щодо планованих заходів, які можуть спричинити значні негативні наслідки, «Процедури моніторингу водокористування».

Успішна діяльність Комісії значною мірою пояснюється значною фінансовою підтримкою з боку міжнародних донорів - окремих держав і міжнародних фінансових організацій. З іншого боку, здатність країн-учасниць знаходить компромісні рішення дуже складних і навіть конфліктних проблем, ефективність і прозорість діяльності Комісії є гарантом того, що донорські кошти знайдуть найбільш ефективно застосування.

Двостороннє співробітництво з управління і регулювання використання транскордонних вод розвивається, як правило, на базі угод двох типів: угод загального характеру, що застосовуються до всіх категорій і видів транскордонних водних ресурсів, що розділяються двома державами, і угод, що стосуються конкретних транскордонних водотоків.

Прикладом успішного двостороннього співробітництва є російсько-казахстанське співробітництво, в основі якого лежить Угода про транскордонні водні об'єкти 1992 року [37], також здійснюється головним чином у рамках регулярних засідань двосторонньої комісії.

Таким чином, міжнародна практика накопичила багатющій досвід в області регулювання співробітництва з управління та охорону транскордонних вод на основі багатосторонніх і двосторонніх угод, протоколів і в інших правових формах з активним використанням різного роду інституційних механізмів, роль яких важко переоцінити.

Попри всю різноманітність міжнародної практики на перший план сьогодні виходить Концепція інтегрованого управління водними ресурсами. Як відомо, Всесвітня зустріч на вищому рівні зі сталого розвитку 2002 року в Йоганнесбурзі закликала брала участь в ній уряду розробити до 2005 року плани інтегрованого управління водними ресурсами і водозбереження. Це завдання ставиться у відношенні як національних, так і транскордонних ресурсів. У прийнятому на зустрічі Плані державам рекомендується

розробити і здійснити національні і регіональні стратегії, плани і програми з інтегрованого управління річковими басейнами, вододілами і підземними водами; поліпшити ефективність використання водних ресурсів та забезпечити їх розподіл між конкуруючими видами користування таким чином, щоб пріоритет був відданий задоволенню нагальних потреб людини і щоб був досягнутий баланс між вимогою збереження і відновлення екосистем, особливо вразливих побутовими, промисловими та сільськогосподарськими потребами, включаючи забезпечення якості питної води.

Процес ІУВР базується на ряді ключових принципів, які в узагальненому вигляді зводяться до чого:

- управління водою повинно здійснюватися в межах гідрографічних меж увідповідності з морфологією конкретного басейну;

- управління повинно включати облік і залучення всіх видів вод (поверхневих, підземних, зворотних), беручи до уваги кліматичні особливості;

- тісна ув'язка водокористування і всіх що беруть участь суб'єктів повинна здійснюватися як по горизонталі між галузями, так і по вертикалі між рівнями ієрархії управління водою;

- повинна бути забезпечена громадська участь в управлінні, плануванні і розвитку водних ресурсів;

- управління водою повинно здійснюватися в умовах адекватного інформаційного забезпечення, відкритості і «прозорості»;

- у діяльності водогосподарських органів пріоритет повинен віддаватися наявним людським потребам і природним вимогам;

- повинні бути використані стимули для водозбереження і боротьби з непродуктивними втратами по відношенню до всіх водогосподарських суб'єктів і водокористувачів.

Таким чином, ІУВР визначається як процес, який заснований на обліку всіх наявних водних джерел та ресурсів (поверхневих, підземних і зворотних

вод в межах гідрографічних границь водотоку басейну). Інтегроване управління водними ресурсами пов'язує інтереси різних галузей і рівні ієрархії водокористування, залучає усі зацікавлені сторони до участі у прийнятті рішень і сприяє ефективному та сталому використанню води в інтересах доброго стану суспільства і екологічної безпеки. Головною метою інтегрованого управління водними ресурсами є стійке, справедливе і ефективне забезпечення водою потреб водокористувачів і природи.

За визначенням Глобального Водного Партнерства ключовими елементами «середовища, що сприяє застосуванню ІУВР» є:

- політичні рішення (водна політика);
- правова основа («водна політика, одягнена в правові форми»);
- фінансування і стимулювання (фінансові ресурси) .

При цьому праву відводиться особлива роль у забезпеченні реалізації принципів ІУВР. Без наявності відповідної правової бази, тобто чіткого визначення взаємних прав і обов'язків всіх учасників водогосподарських відносин, як національних, так і міжнародних, підкріплених, якщо потрібно, правовою санкцією, жодне політичне рішення не зможе бути виконано.

Впровадження принципів ІУВР в практику є довгостроковим процесом, орієнтованим на прийняття рішень на всіх рівнях - місцевому, басейновому або суббасейновому, національному та міжнародному (регіональному чи транскордонному) - для забезпечення ефективної інтеграції факторів, пов'язаних з використанням водних і земельних ресурсів, в процесі економічного і соціального розвитку. Складність завдання реалізації ІУВР на рівні однієї держави досить очевидна. Ще більш складним є його здійснення на міжнародному рівні, в умовах підпорядкування окремих частин єдиної природної системи - водного басейну - різних національних юрисдикцій. Проте, застосування інтегрованого підходу до управління транскордонними водними ресурсами має бути в центрі уваги міждержавного співробітництва [38].

Відомо, що з розпадом СРСР і появою так званих «Нових незалежних держав», багато суто внутрішні проблеми управління, використання, розподілу і охорони водних ресурсів придбали транскордонний характер. Нова ситуація вимагає нових підходів до регулювання відносин водокористування між суверенними державами, включаючи створення відповідної міжнародно-правової бази співробітництва. За минулі більш десяти років було чимало зроблено з налагодження і правового оформлення транскордонного водного співробітництва як в регіональному контексті - під егідою ЄЕК ООН та в рамках структур Співдружності незалежних держав, так і на рівні двосторонніх відносин або на рівні транскордонних річкових басейнів.

Багато держав регіону СЄКЦА є учасниками тих чи інших екологічних конвенцій ЄЕК ООН. Так, в:

- Водної Конвенції 1992 р беруть участь Азербайджан, Білорусь, Казахстан, Молдова, Росія, Україна (не є учасниками Вірменія, Грузія, Киргизстан, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан);

- Протоколі по воді і здоров'ю беруть участь Азербайджан, Росія, Україна;

- Конвенції Еспоо. - Азербайджан, Вірменія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Україна (не беруть участь Білорусь, Грузія, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан);

- Конвенції про транскордонні аварії 1992 р. - Азербайджан, Вірменія, Білорусь, Казахстан, Молдова, Росія;

- Конвенції про доступ до екологічної інформації 1998 р. - Азербайджан, Вірменія, Білорусь, Грузія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Таджикистан, Туркменістан, Україна.

Ряд держав СЄКЦА підписали, але ще не ратифікували, деякі із зазначених вище конвенцій і протоколів про цивільну відповідальність і про стратегічну екологічну оцінку.

Більшість країн регіону СЕКЦА бере участь також в глобальних міжнародних договорах, які зачіпають або мають безпосереднє відношення до питань використання та охорони водних ресурсів. До них відносяться, в першу чергу, Рамсарська конвенція ЮНЕСКО про водно-болотні угіддя міжнародного значення, головним чином як місця проживання водоплавних птахів, 1971 року [39], що стосується транскордонних водно-болотних угідь і транскордонних водних систем, а також Конвенція ЮНЕСКО про культурне і природної спадщини 1972 р. [40]. У той самий час жодна з держав регіону СЕКЦА поки не приєдналося до єдиного універсального міжнародного договору, цілком присвяченому питанням використання транскордонних вод - Конвенції ООН про право несудноплавних видів використання міжнародних водотоків 1997 р. [28].

Тим не менш, багато правових принципів і норм, закріплено в Конвенції 1997 року, можна знайти у відповідних двосторонніх та басейнових угодах і проектах угод, укладених або розроблених країнами регіону СЕКЦА. Це стосується Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про спільне використання та охорону транскордонних вод [41]. Подібні угоди також є між Росією і Казахстаном, між Україною і Молдовою [26], між Росією і Білоруссю.

Слід звернути увагу на Угоду про основні принципи взаємодії в галузі раціонального використання та охорони транскордонних водних об'єктів держав - учасниць СНД 1998р. [42] (всилі з 2002 р.), в якому беруть участь три країни: Білорусь, Російська Федерація і Таджикистан. Угода в цілому дотримується положень Водної Конвенції ЄЕК ООН, але йде трохи далі у вирішенні низки питань, які не торкаються в Конвенції.

Досить активно, хоча і не без труднощів, відбувається процес становлення міжнародно-правової бази транскордонного водного співробітництва в басейні Аральського моря.

Відповідно до «Програми конкретних дій щодо поліпшення екологічної та соціально-економічної обстановки в басейні Аральського моря на період 2003-2010рр.»[43]. В Програму входить ряд наступних правових актів:

- Угода щодо вдосконалення організаційної структури підрозділів МКВК;
- Угоди про формування регіональної, національних і басейнових інформаційних систем і про обмін інформацією;
- Угоди про управління якістю води для створення екологічної стійкості транскордонних водних об'єктів;
- Угоди про арбітраж в питаннях спільного управління, використання та охорони водних ресурсів в басейні Аральського моря.

У 2005 році повинні бути завершені роботи з підготовки проектів:

- Угоди про основні принципи спільного управління, поліпшення Угоди 1998р., Використанні і охорони водних ресурсів басейну річки Сирдар'ї;
- Угоди про нормах екологічного стоку річки Сирдар'ї з урахуванням Північної частини Приаралля і Аральського моря;
- Угоди про основні принципи спільного управління, використанні і охорони водних ресурсів басейну річки Амудар'ї;
- Угоди про нормах екологічного стоку річки Амудар'ї з урахуванням Південній частині Приаралля і Аральського моря, а також:
  - Правил управління водними ресурсами басейну Сирдар'ї;
  - Правил управління водними ресурсами басейну Амудар'ї.

Перераховані вище факти свідчать про те, що країни регіону СНД в цілому правильно оцінюють важливість і необхідність створення відповідної міжнародно-правової бази, як багатосторонньої, так і двосторонньої, для упорядкування та активізації транскордонного водного співробітництва. Разом з тим, є чимало проблем політичного, економічного і правового характеру, які ускладнюють або уповільнюють процес розвитку і вдосконалення міжнародно-правових рамок співробітництва.

З точки зору ідентифікації проблем і прогалин в сфері міжнародної нормо-творчості наступні представляються найбільш очевидними:

- Неучасть в екологічних конвенціях ЄЕК ООН. Як було зазначено вище, положення Водної конвенції 1992 року і які з неї правові вимоги, прямо застосовні до діяльності держав по використанню і охороні водних ресурсів. Потрібно відзначити в той же час, що Конвенція встановлює лише загальні правові рамки міжнародного співробітництва, пропонує свого роду матрицю, рекомендовану для використання прибережними країнами конкретних видатків з урахуванням специфічних умов і обставин, не перекладаючи на учасників будь-яких непосильних конкретних зобов'язань. Країнам регіону СЄКЦА слід ретельніше розглянути питання про приєднання до Водної конвенції 1992. Це багато в чому стосується і інших «рамкових» екологічних конвенцій і протоколів до них. Ратифікація про підписання або приєднання до цих регіональним інструментам дозволить не тільки зміцнити правову базу водного співробітництва, а й повною мірою скористатися багатим досвідом і експертної та організаційно-технічної підтримки з боку ЄЕК ООН.

- Неврегульованість відносин по використанню транскордонних водних ресурсів ряду важливих річкових басейнів. Відомо, що в регіоні СЄКЦА є ряд великих міжнародних водотоків, щодо яких ще не створено обов'язкової для прибережних країн правової бази у формі угод або інших домовленостей. У таких річкових басейнах, як басейн річки Кура (в якому знаходяться Азербайджан, Вірменія, Грузія, Іран і Туреччина) і басейн річки Самур (Російська Федерація і Азербайджан) не досягнуто згоди про розумне і справедливе використання водних ресурсів. Без міжнародних угод залишаються басейни таких багатонаціональних річок як Дніпро, Західна Двіна, Німан, хоча певною мірою питання їх використання і охорони вирішуються на базі двосторонніх угод суміжних країн басейну. Співпраця з країнами, що знаходяться поза регіоном СЄКЦА також іноді зустрічає труднощі, як, наприклад, між Україною і Російською Федерацією і Китаєм

або між Грузією і Туреччиною. Недосконалість існуючої міжнародно-правової бази. Ряд діючих в даний час угод, особливо тих, які були укладені на початку 1990-х років, страждають істотними прогалинами як з точки зору правового змісту, так і форми.

Практично жодне з цих угод не відповідає прийнятим в сучасній міжнародній практиці стандартам і критеріям, що застосовуються при розробці такого роду актів:

- у них відсутнє чітке визначення просторової сфери вжиття і цілей;
- не згадуються такі загальновизнані правові принципи та концептуальні засади управління водними ресурсами як розумне і справедливе використання транскордонних вод, принцип прийняття запобіжних заходів, «забруднювач платить», екосистемний підхід, басейновий принцип управління і т.д.;
- відсутні процедури повідомлення і консультацій при плануванні діяльності здатної викликати транскордонний вплив;
- немає положень щодо доступу до інформації, що стосується стану водних ресурсів, і ролі громадськості в прийнятті рішень щодо їх використання; не передбачений механізм компенсації заподіяної транскордонного шкоди;
- слабо опрацьований інституційний механізм співпраці і процедури врегулювання можливих розбіжностей.
- з точки зору юридичної техніки відсутня ясна і логічна структура, положення представлені досить безсистемно і часто дублюють один одного.

Найважливішим недоліком цих угод є відсутність будь-якого натяку на принципи підходи ІУВР, що пояснюється порівняно недавнім появою цієї концепції.

У зв'язку з цим бажано, щоб нові тенденції та підходи в сфері управління транскордонними водними ресурсами (такі як басейновий підхід, принципи ІУВР, ефективні інституційні механізми і т.д.), знайшли відображення в нормативній базі міждержавного водного співробітництва

країн регіону СЕКЦА. Це може бути досягнуто за допомогою перегляду та внесення змін до існуючих угод або шляхом заміни їх новими угодами, в повній мірі відповідають сучасним міжнародним стандартам нормотворчості і управління транскордонними водними ресурсами.

Інша група проблем стосується імплементації укладених країнами регіону СЕКЦА багатосторонніх і двосторонніх угод з питань транскордонних вод. В цьому відношенні найбільш важливою представляється проблема ефективності. Аналіз практики застосування укладених на даний час водних угод показує досить низьку їх ефективність при вирішенні існуючих екологічних, економічних і соціальних питань. Для цього можуть бути різні причини:

- Політичні: відсутність політичної волі або зацікавленості в досягненні цілей угоди керівництва бере участь в ньому країни; неперіоритетність водної проблематики з точки зору зовнішньої або внутрішньої політики держави; а в окремих випадках - відсутність нормальних добросусідських двосторонніх відносин.

- Економічні: відсутність або дефіцит фінансових і матеріальних ресурсів, необхідних для виконання зобов'язань за угодою; нестача кваліфікованих кадрів і експертної бази.

- Юридичні: недостатня правове опрацювання вимог, що впливають з угоди, щодо його учасників; нечіткість і розпливчастість договірних положень; відсутність критеріїв оцінки ефективності; іноді, надмірна завищений рівень пропонованих до учасників вимог; відсутність контролю за дотриманням угоди в цілому і виконання конкретних зобов'язань; відсутність або неефективність інституційного механізму; відсутність або неефективність засобів врегулювання суперечок і розбіжностей між учасниками.

- Соціальні: недостатня зацікавленість громадянського суспільства в цілі та результати відповідного транскордонного співробітництва в цілому;

недостатня інформованість населення; відсутність механізмів, що сприяють участі громадськості в прийнятті рішень щодо реалізації цілей угоди.

Заходи щодо підвищення ефективності діючих міжнародних угод відповідно можуть мати як політико-правовий, так і соціально-економічний характер.

3 ІНТЕГРОВАНЕ УПРАВЛІННЯ ЯК ОСНОВА РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМ ТРАНСКОРДОННОГО ВОДОКОРИСТУВАННЯ

3.1 Басейновий принцип управління водними ресурсами

Басейновий принцип управління - комплексне інтегроване управління водними ресурсами в межах території річкового басейну. Річковий басейн - частина земної поверхні, стік води з якої послідовно через пов'язані водойми і водотоки здійснюється в море або озеро [44].

Для того щоб процес природокористування в басейні річки був оптимізованим, повинні бути прийняті обґрунтовані управлінські рішення стосовно проведення комплексних спостережень за динамікою стану всіх природних ресурсів та джерелами негативного антропогенного впливу. В Україні потребу впровадження басейнового принципу управління водними ресурсами обґрунтовано у Водному кодексі України [8] й законом «Про Загальнодержавну програму розвитку водного господарства України», прийнятою Верховною Радою України 2002 року [45], який передбачає створення умов для переходу до управління водними ресурсами винятково за басейновим принципом для підвищення ефективності управління водним господарством.

На підставі узагальнення європейського досвіду визначаються такі функції системи басейнового управління:

1) створення басейнових методик розрахунків і розмірів грошових зборів за:

- забір води з водного об'єкта;
- скидання до водного об'єкта нормованих речовин;
- пропуск води через турбіни ГЕС;
- використання водного об'єкта водним транспортом;

- видобування корисних копалин у межах земель водного фонду;
- користування водними об'єктами для потреб рибного й мисливського господарств;

2) стягнення з водокористувачів грошових зборів за ці види водокористування;

3) розробка водних кадастрів, водно-господарських балансів і п'ятирічних планів управління річковим басейном;

4) прийняття рішень про видачу позик і надання субсидій водокористувачам, які ефективно зменшують шкідливий вплив на довкілля;

5) проведення аналізу географічних, геологічних, гідрографічних і демографічних характеристик басейну, а також аналізу землекористування та економічної діяльності;

6) вивчення екологічного впливу людської діяльності на стан поверхневих, підземних і морських прибережних вод басейну;

7) проведення економічного аналізу використання води в межах басейну;

8) виявлення всіх ділянок (зон) водних об'єктів, які використовуються для забору питної води;

9) складання реєстру всіх ділянок, які визначені чинним законодавством як такі, що підлягають особливій охороні;

10) розробка програми моніторингу стану всіх поверхневих, підземних і морських прибережних вод;

11) розробка програми додаткового моніторингу стану ділянок (зон), що підлягають особливій охороні;

12) встановлення екологічних нормативів (стандартів або категорій) якості води; розробка програми заходів, спрямованих на досягнення екологічних цілей, у тому числі нормативів гранично допустимих скидів і регламентів періодичного водовідведення;

13) забезпечення громадськості інформацією щодо проектів плану управління річковим басейном і врахування зауважень;

14) участь у співпраці з іншими компетентними органами в заходах щодо запобігання або зменшення наслідків аварій, які призводять до забруднення вод [46].

Басейновий принцип управління водними ресурсами дасть змогу здійснювати транскордонне співробітництво в галузі використання, охорони вод та відтворення водних ресурсів. Стануть можливими оцінка екологічного стану річкового басейну, перевірка умов виконання дозволів на спецводокористування в аспектах забору та скидів відходів у поверхневі води, раннього оповіщення водокористувачів у разі аварійних забруднень чи паводкових ситуацій [47].

Басейновий підхід до природокористування та управління природними ресурсами ґрунтується на таких основних положеннях:

- відновлення природного механізму та відтворення природних ресурсів має стратегічне значення для забезпечення сприятливих умов життєдіяльності населення;
- тривала стабільність і стійкість екосистеми річкового басейну має будуватися на основі визнання та врахування системної єдності й факторів єдиної соціально-еколого-економічної системи;
- під час установа екологічних нормативів та обмежень у виробничо-господарській діяльності управління природними ресурсами в басейні потребує гнучкої політики;
- удосконалення законодавчо-правових основ природокористування;
- удосконалення економічного механізму через спрямування платежів за спеціальне використання природних ресурсів на їх відтворення та охорону;
- відтворення й охорона природних ресурсів передбачають реалізацію профілактичних, організаційних, інженерно-технічних та контрольних обмежувальних заходів [48].

Сучасна модель управління водними ресурсами за басейновим принципом полягає в тому, що основним органом, який здійснює функції управління, є басейнова рада річки. Басейнова рада - консультативно-

дорадчий орган, створений для вирішення питань з використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів у межах території річкового басейну.

Створюються басейнові ради з метою забезпечення комплексного управління у галузі раціонального використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів. Вони розробляють пропозиції та забезпечують узгодження інтересів підприємств, установ та організацій у галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів у межах басейну.

Рішення басейнових рад враховуються при розробленні плану управління басейном та реалізації заходів щодо раціонального використання, охорони та відтворення водних ресурсів.

До складу басейнових рад входять представники центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадськості та інші заінтересовані організації, установи та підприємства.

Порядок створення і функціонування басейнових рад затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища[44].

Основними функціями басейнової ради є:

- прийняття рішень у галузі управління водними ресурсами в межах басейну;
- розроблення політичних принципів із використання водних ресурсів у межах басейну;
- реалізація й адаптація плану управління басейном;
- визначення плану заходів для реалізації схеми розвитку басейну;
- розв'язання конфліктів водокористувачів [49].

Виконавчим органом басейнових рад мають бути басейнові управління водних ресурсів, які згідно з басейновими планами та програмами мають здійснювати державне управління водними ресурсами в басейні.

Ці плани та програми складаються із:

- загальної характеристики басейну;

- стислого опису негативних факторів, які впливають на стан вод;
  - переліку екологічних завдань;
  - водогосподарського балансу в басейні річки;
  - економічного аналізу використання води;
  - програм для районів річкових та інших басейнів;
  - інформаційного забезпечення громадськості щодо планів управління річковим басейном;
- переліку компетентних органів виконавчої влади, причетних до виконання завдань, які передбачені планами та програмами;
  - конкретних заходів, розроблених для виконання в басейні на найближчий час та перспективу [44].

На сьогодні в Україні запропонована нова модель управління водними ресурсами, за якої управління зосереджується у Басейновій Раді річки, що формується з представників державної і місцевої влади, водокористувачів, науковців, громад і яка розробляє напрями водної політики в басейні, виробляє виконавчі документи, затверджує оперативні та стратегічні (довгострокові) плани, ставки платежів за різні види водокористування тощо.

На загальнодержавному рівні стратегічні цілі, водну політику країни визначатиме Національна Рада з водних проблем, виконавчим органом якої буде державний органи управління водним господарство, який готуватиме матеріали для Ради і за її дорученням розроблятиме законодавчо-правову і нормативно-методичну базу.

Таким чином, у запропонованій концепції Басейнова Рада річки виступає законодавчим органом управління, а роль виконавчого органу надається Водному агентству, яке працюватиме на постійній основі під керівництвом Басейнової Ради.

Впровадження інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом буде сприяти сталому територіальному розвитку, координації розвитку водного сектору, сталому використанню пов'язаних з

ним ресурсів, створенню ефективної економіки та підвищенню якості життя місцевого населення в Придунайському регіоні України [50].

3.2 Нормативно-правові умови впровадження басейнового управління

Водна Рамкова Директива ЄС була прийнята у 2000 році. В ній визначені основні принципи управління водними ресурсами та шляхи досягнення доброї якості води й безпечного стану річок та водойм. Один із головних принципів, викладених у даній Директиві ЄС – інтегрована басейнова модель управління водними ресурсами, що передбачає спільні дії всіх держав, розміщених у басейнах річок.

Метою Водної Рамкової Директиви є встановлення засад, щодо охорони поверхневих вод суші, перехідних вод, прибережних та підземних вод, які:

1. будуть запобігати подальшому погіршенню, захищатимуть і покращуватимуть стан водних екосистем та, відповідно до їхніх водних потреб, також наземних екосистем та водно-болотних угідь, які безпосередньо залежать від водних екосистем;

2. сприятимуть відтворювальному використанню води, заснованому на довгостроковій охороні доступних водних ресурсів;

3. за допомогою конкретних заходів направлених на поступове зменшення, припинення або ліквідацію скидів, відбуватиметься вдосконалення охорони та покращання водного середовища;

4. забезпечуватимуть поступове зменшення забруднення підземної води, та запобігатимуть її подальшому забрудненню, також сприятимуть зменшенню наслідків від паводків та посух і, таким чином, це сприятиме:

- забезпеченню достатніх запасів поверхневої та підземної води доброї якості для потреб відтворювального, збалансованого та справедливого використання води;

- значному зниженню забруднення підземної води;

- охороні територіальних і морських вод, та досягненню цілей відповідних міжнародних угод, включаючи такі, намірами яких є запобігання та усунення забруднення морського довкілля завдяки діям ЄС згідно зі статтею 16(3), спрямованим на те, щоб припинити або ліквідувати скиди, викиди та втрати пріоритетних небезпечних речовин з кінцевою метою досягнення концентрацій речовин у морському середовищі, які не перевищують фонових показників для речовин, що зустрічаються у природі, та близьких до нуля для створених людиною синтетичних речовин.

Водна рамкова директива передбачає:

- комплексний підхід до захисту усіх вод;
- річок, озер, прибережних і підземних вод;
- досягнення «доброго» стану для всіх вод до 2015 року (цілеспрямований менеджмент);
- управління водними ресурсами за басейновим принципом;
- посилення транскордонного співробітництва прибережних країн (один річковий басейн □ єдиний план управління);
- ефективне використання водних ресурсів за принципом «забруднювач платить»;
- широкомасштабне залучення громадян, зацікавлених сторін;
- удосконалення законодавства [51].

Нормативно-правове поле для впровадження у водне законодавство України положень Водної Рамкової Директиви забезпечено низкою нормативно-правових актів, зокрема [52]:

- Законом України «Про ратифікацію Конвенції щодо співробітництва по охороні та сталому використанню ріки Дунай» від 17 січня 2002 року № 2997-III [53];

- Законом України «Про ратифікацію рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат» від 7 квітня 2004 року № 1672-IV [54];

- Водним кодексом України (ст. 13 – «державне управління в галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів здійснюється за басейновим принципом») [8];

- Законом України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства ЄС» від 18 березня 2004 року № 1629-IV [55];

- Законом України «Про Загальнодержавну програму розвитку водного господарства» (Розділ IV, ПIV) від 17 січня 2002 року № 2988-III [45];

- Указом Президента України «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» від 11 червня 1998 року № 615/98, (останні зміни – Указ Президента України № 537 від 05.07.03) [56];

- Планом дій «Україна – Європейський Союз», затвердженого розпорядженням КМУ № 117-р від 22.04.05 і № 36-р від 12.02.05 [57];

- Закон України «Про затвердження Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року» [58].

Потрібно відзначити, що незважаючи на наявність нормативно-правової бази на державному рівні в Україні, потрібна розробка нормативно-правових актів місцевого значення, за допомогою яких будуть створені сприятливі економічні та законодавчі умови для впровадження басейнового принципу управління водними ресурсами.

3.3 Особливості реалізації басейнового підходу для транскордонних річок

Сьогодні в системі Держводгоспу України функціонують басейнові управління водними ресурсами річок, а саме:

- Дніпровське басейнове управління – р. Дніпро;
- Південно-Бузьке басейнове управління – р. Південний Буг;
- Західно-Бузьку басейнову раду – р. Західний Буг;

- Дністровсько-Прутське – р Прут., р. Дністер;
- Сіверсько-Донецьке – р. Сіверський Донець;
- Дунайська Басейнова Рада – р. Дунай;
- Деснянське басейнове управління – р. Десна.

Розглянемо декілька басейнових рад. 17 березня 2006 р. створено Західно-Бузьку басейнову раду, в яку ввійшли представники обласних та районних рад, облдержадміністрацій, державних установ (басейнового управління, управління екології, гідрометеоцентру, санітарно-епідеміологічної служби), водокористувачів, наукових та громадських організацій Волинської та Львівської областей. На прикладі Західно-Бузького басейнового управління водними ресурсами можна проаналізувати стратегію діяльності басейнових управлінь водними ресурсами в Україні.

Стратегічна мета діяльності Західно-Бузького басейнового управління водними ресурсами – створення умов для забезпечення потреб населення водними ресурсами та приведення водних об'єктів у стан, наближений до природного.

Шляхи досягнення мети:

- устанавлення поточного стану річкового басейну. Сьогодні немає повної інформації про екологічний стан річкового басейну. Ця інформація загалом застаріла, недостовірна та безсистемна, тому управління її уточнює, після чого формує бази даних та геоінформаційну систему;

- оптимізація програми моніторингу. У зв'язку зі збільшенням антропогенного навантаження на водні об'єкти потрібно вдосконалити програму моніторингу, включивши до неї пункти на основних річках-притоках р. Західний Буг. Крім цього, потрібно дослідити всі річки для визначення їх екологічного стану, зокрема біологічних, гідроморфологічних та фізико-хімічних особливостей водного об'єкту. Сьогодні управління здійснює гідроморфологічне та фізико-хімічне оцінювання якості поверхневих вод басейну. А біологічний моніторинг в Україні не

проводиться. Упровадження його – один із перспективних напрямів діяльності Західно-Бузького басейнового управління водними ресурсами;

- установлення екологічних цілей. На основі зібраної інформації про поточний стан річкового басейну слід визначити, які роботи потрібно виконати для досягнення позитивного екологічного стану;

- розроблення плану управління річковим басейном, який буде включати розв'язання всіх проблем басейну. У подальшому план управління після обговорення громадськістю, затвердить басейнова рада й опублікує в засобах масової інформації;

- розроблення програми оздоровлення басейну, яка буде охоплювати першочергові заходи на 5 - 10 років;

- джерела фінансування для реалізації плану (державний бюджет, обласні та місцеві бюджети, кошти підприємств, кошти іноземних інвесторів, фонд охорони водних ресурсів басейну р. Західний Буг, який необхідно створити). Крім того, на державному рівні слід розробити механізми економічного стимулювання, які забезпечать залучення коштів водокористувачів на покращання екологічного стану річкового басейну;

- реалізація плану управління річковим басейном;

- міжнародне співробітництво з питань управління водними ресурсами та покращення екологічного стану басейну.

Західно-Бузьке басейнове управління водними ресурсами співпрацює з Республікою Польща та Білоруссю із питань контролю якості транскордонних вод, спільного використання водних ресурсів, здійснюється обмін даними з моніторингу вод у басейні р. Західний Буг. Спільно з цими країнами координується діяльність із пошуку інвестицій на покращення екологічного стану річкового басейну [59].

В липні 2008 р. в Придунайському регіоні України за підтримки проекту Тасис «Покращення транскордонного співробітництва в процесі інтегрованого управління водними ресурсами в Єврореґіоні «Нижній Дунай» була створена Дунайська Басейнова Рада.

Дунайська Басейнова Рада покликана виконувати дорадчу функцію. Головною метою створення Ради є сприяння впровадженню принципів комплексного управління водними ресурсами в українській частині басейну Дунаю шляхом прийняття узгоджених рішень з питань водогосподарської політики на території басейну із залученням до процесу управління басейном водокористувачів, населення, громадських екологічних організацій і наукових установ, об'єднання інтересів суб'єктів водних відносин, розв'язання конфліктних ситуацій, планування заходів по усуненню негативного впливу на водні ресурси басейну. До Ради увійшли представники обласної та районних рад, райдержадміністрацій, державних установ (басейнового управління, управління екології, гідрометобсерваторії, санітарно-епідеміологічної служби), водокористувачів, наукових та громадських організацій Придунав'я. На базі Дунайського БУВР був створений Секретаріат Басейнової Ради як постійно діючий робочий орган.

Були визначені основні функції Басейнової ради:

- прийняття рішень в області управління водними ресурсами в межах басейну;
- розробка Плану управління річковим басейном і реалізація Програми заходів;
- вирішення конфліктів водокористувачів.

Таким чином, в Одеській області шляхом впровадження основних інституційних засад басейнового управління створюються сприятливі умови для ефективного водозабезпечення всіх учасників водогосподарського комплексу, сталого використання водних ресурсів, з урахуванням збереження басейнових екосистем.

Одним з найважливіших напрямків покращення стану та рівня забезпеченості водними ресурсами населення і основних галузей господарства Одеської області є розробка та впровадження Планів управління річковими басейнами. Такі плани, згідно Водної Рамкової

Директиви ЄС, є одним з головних інструментів інтегрованого управління водними ресурсами.

Плани є стратегічним документом розвитку річкового басейну, які розробляються та впроваджуються відповідними басейновими управліннями з метою впровадження інтегрованого управління водними ресурсами. Вони мають стати інструментом, за допомогою якого в річкових басейнах будуть впроваджені екологічні цілі – досягнення доброго стану води, запобігання його подальшого погіршення, сталого відтворного водокористування, посилення охорони та покращення водного середовища шляхом запровадження заходів щодо поступового зменшення скидів пріоритетних небезпечних речовин, а у подальшому припинення і ліквідації таких скидів.

Кінцевою метою створення Плану має стати Програма заходів, яка формується за результатами аналізу характеристик річкового басейну, огляду впливу людської діяльності на стан поверхневих і підземних вод, та економічний аналіз використання води.

План управління річковим басейном повинен містити наступні частини:

1. Загальний опис характеристик району управління річковим басейном;
2. Короткий перелік значних тисків і впливу діяльності людини на стан поверхневих та підземних вод;
3. Перелік екологічних цілей, що мають бути встановлені для поверхневих, підземних вод і охоронних зон;
4. Короткий виклад економічного аналізу використання води;
5. Програму заходів щодо покращення стану водних ресурсів.

План розробляється на довгостроковий період не менш ніж на 10–15 років, з виділенням показників середньострокового п'ятирічного етапу та першочергових заходів.

Реформування механізму фінансування і економічного стимулювання заходів включених до Планів повинно здійснюватися поетапно, системно і

скоординовано в усіх ланках. Ефективність найбільш радикальних змін щодо механізмів фінансово-економічного забезпечення управління водами має бути попередньо опрацьована в ході експерименту на прикладі 2-3-х районів річкових басейнів.

За умов виконання ефективного впровадження Програми заходів Планів управління річковим басейнами в Одеській області передбачається низка позитивних соціально-економічних та екологічних змін, а саме:

- поступове зниження забруднення поверхневих, а у подальшому і підземних вод, що гідравлічно зв'язані з ними, а також прибережних морських вод Чорного моря;

- зменшення ризиків шкідливої дії вод (повені, паводки, ерозія, захворювання тощо), а також надзвичайних ситуацій;

- справедливий розподіл та регулювання водних ресурсів у межах басейну, включаючи транскордонний розподіл;

- відтворені екосистеми, що охороняються з метою збереження біорізноманіття;

- покращення стану довкілля в басейні за основними показниками (повітря, вода, ґрунт);

- покращення здоров'я населення, що мешкає на території басейну.

Таким чином, впровадження басейнового принципу управління в Одеській області є запорукою подальшого сталого розвитку її економіки та забезпечення соціальної стабільності в регіоні [52].

ВИСНОВКИ

Вода є базовим ресурсом усіх форм життя, вона — необхідний ресурс для економічного розвитку, для здоров'я людей, стану і якості екосистем, збереження і відновлення навколишнього середовища. Оскільки вода є обмеженим природним ресурсом, транскордонні водні ресурси нерідко стають джерелами існуючих і потенційних конфліктів водокористування, екологічних конфліктів.

Слід зазначити, що досить часто водний екологічний конфлікт є наслідком не дефіциту водних ресурсів, а використання неефективних механізмів і інструментів їх управління і розподілу. Причинами цього можуть бути: обмежені інституційні і суспільні можливості; проблеми доступу до баз даних по водним ресурсам; недостатність, неточність, обмеженість інформації по водним ресурсам, що ускладнює прийняття виважених рішень; суперечлива управлінська система водними ресурсами, наявність дублюючих функцій різних структур; недостатня прозорість процедур управління водними ресурсами, обмеження участі у процесах управління усіх зацікавлених сторін; неефективний розподіл як самих водних ресурсів, так і ефектів (позитивних і негативних) від їх використання.

До проблем транскордонного використання водних ресурсів необхідно віднести: неузгодженість економічних інтересів між країнами, які знаходяться у зоні формування стоку, та країнами, які лежать нижче за течією; відсутність єдиного договору для України щодо спільного використання транскордонних водних басейнів між країнами, з якими вона має спільні басейни річок; налагодження у поточному режимі обміну інформацією між сусідніми країнами про показники стану спільних водних об'єктів; відмінності нормативних показників статистичних баз різних країн щодо водокористування породжує неможливість співставлення показників водокористування на міждержавному рівні; відсутність юридичних

організацій, які можуть акумулювати аудитну інформацію протранскордонні водні об'єкти, виконувати функції перерозподілу водних ресурсів у разі необхідності відповідно встановленим правилам, економічно впливати на порушення умов спільних декларацій; ігнорування позицій країн сусідів при розробленні регіональних програм економічного розвитку, які включають залучення значної частки транскордонних водних ресурсів.

Запобігання водним конфліктам спонукає до розроблення і впровадження адекватних заходів із охорони і управління водними ресурсами. Міжнародна практика регулювання використання та охорони такого роду водних ресурсів, як правило, йде по шляху прийняття угод між зацікавленими державами по відношенню до всіх «поділюваних» ними водних об'єктів, або стосовно до конкретного міжнародного водотоку або його частини, або відносно певного виду водокористування або проекту на транскордонних водах.

В останнє десятиліття виникла практика укладення так званих «рамкових» договорів, що визначають загальні норми та принципи відносин держав відносно водних ресурсів які вони ділять, конкретизація яких здійснюється шляхом прийняття додаткових протоколів зі спеціальних питань співробітництва або угод по конкретним водотоках. Прикладом рамкових договорів є, Гельсінська конвенція 1992 року та Конвенція ООН про судходне використання міжнародних водотоків 1997 року.

Крім двох вищеназваних міжнародно-правових актів в рамках ЄЕК ООН були розроблені і прийняті ще два важливі документи, які мають безпосереднє значення для захисту і збереження транскордонних вод. Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище в транскордонному контексті 1991 г. і Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища, 1998 г.

Діяльність з охорони транскордонних вод повинна підкріплюватися на міжнародному рівні контролем за дотриманням виконання міжнародних

домовленостей і зобов'язань. Має бути впровадження інтегрованого управління водними ресурсами.

Басейновий підхід до природокористування та управління природними ресурсами ґрунтується на таких основних положеннях:

- відновлення природного механізму та відтворення природних ресурсів має стратегічне значення для забезпечення сприятливих умов життєдіяльності населення;

- тривала стабільність і стійкість екосистеми річкового басейну має будуватися на основі визнання та врахування системної єдності й факторів єдиної соціально-еколого-економічної системи;

- під час установа екологічних нормативів та обмежень у виробничо-господарській діяльності управління природними ресурсами в басейні потребує гнучкої політики;

- удосконалення законодавчо-правових основ природокористування;

- удосконалення економічного механізму через спрямування платежів за спеціальне використання природних ресурсів на їх відтворення та охорону;

- відтворення й охорона природних ресурсів передбачають реалізацію профілактичних, організаційних, інженерно-технічних та контрольно-обмежувальних заходів.

Впровадження інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом також сприяє сталому територіальному розвитку, координації розвитку водного сектору, сталому використанню пов'язаних з ним ресурсів, створенню ефективної економіки та підвищенню якості життя місцевого населення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Загальна гідрологія/ За ред. В.К.Хільчевського, О.Г.Ободовського./ К.: ВПЦ «Київський університет», 2008. — 399 с.
2. Стан водних ресурсів: ситуація в світі та в Україні. Матеріал підготований до Дня води 2005 року ВЕГО «МАМА-86». Дата оновлення: 02.02.2017. URL: [.mama-86.org.ua/archive/waterday2005/resources.htm](http://mama-86.org.ua/archive/waterday2005/resources.htm). (дата звернення 09.01.2017).
3. Водные ресурсы России и стран мира. Дата оновлення: 17.09.2016. URL: biofile.ru/geo/24219.html. (дата звернення 09.01.2017).
4. Національна доповідь про якість питної води та стан питного водопостачання в Україні у 2012 р. / К.: Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. – 450 с. Дата оновлення: 22.01.2016. URL: <http://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/zhkh/teplo-vodopostachannya-ta-vodovidvedennya/natsionalna-dopovid/natsionalna-dopovid-pro-yakist-pitnoyi-vodi-ta-stan-pitnogo-vodopostachannya-v-ukrayini-u-2012-rotsi/> (дата звернення 09.01.2017).
5. Основні показники використання вод в Україні за 2010 р. / К.: Державне агентство водних ресурсів України, 2011. – 64 с.
6. Белоус А. Вплив господарської діяльності на водні ресурси України // Экотехнологии и ресурсосбережение. - 1999. - № 5. - С. 58-61
7. Інформаційні матеріали до Дня води 2007 «Водний дефіцит та шляхи його подолання» ВЕГО «МАМА-86». Дата оновлення: 22.01.2016. URL: <http://mama-86.org.ua/index.php/ru/watersan/watersan-news.html>. (дата звернення 10.01.2017).
8. Водний кодекс України. Кодекс від 06.06.1995 № 213/95-ВР // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: zakon5.rada.gov.ua/laws/show/213/95-вр. (дата звернення 10.01.2017).

9. Балущка Наталя. Правовий аспект поняття транскордонної річки. //Юстиніан. Юридичний журнал №42005.Електронна версія. Дата оновлення: 07.02.2017. URL:<http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1673>. (дата звернення 11.01.2017).
10. Про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер. Конвенція, міжнародний документ від 17.03.1992№ 994_273//База даних«Законодавство України»/ ВР України. URL:http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_273. (дата звернення 11.01.2017).
11. Протокол з проблем води та здоров'я до Конвенції з охорони та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер. Протокол від 17.06.1999 № 994_030//База даних«Законодавство України»/ ВР України. URL:zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_030. (дата звернення 11.01.2017).
12. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про спільне використання та охорону транскордонних вод. Угода, Міжнародний документ від 16.10.2001№ 112_031(Угоду затверджено Постановою КМ від 28.02.2002р.№ 225 //База даних«Законодавство України»/ ВР України. URL:http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/112_031. (дата звернення 14.01.2017).
13. Сабадаш В. В. Конфліктогенність водних ресурсів як загроза виникнення екологічних конфліктів // Механізм регулювання економіки. 2008. № 2. С. 24—31.
14. Яцик А.В., Хорєв В.М. Водне господарство в Україні./ К.: Генеза, 2000. 456 с.
15. Про затвердження техніко-економічного обґрунтування будівництва глибоководного суднового ходу р. Дунай – Чорне море на українській ділянці дельти. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 598-р від 13 жовтня 2003 року //База даних«Законодавство України»/ ВР України. URL:http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR030598.html. (дата звернення 15.01.2017).

16. Про розширення території Дунайського біосферного заповідника. Указ Президента України № 117/2004 від 2 лютого 2004 року //База даних«Законодавство України»/ ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117/2004>(дата звернення 15.01.2017).
17. Про оцінку впливу на навколишнє природне середовище у транскордонному контексті. Конвенція від 25 лютого 1991 року.Документ 995_272//База даних«Законодавство України»/ ВР України. URL:http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_272. (дата звернення 15.01.2017).
18. Доклад Совецания Сторон Конвенции об оценке воздействия на окружающую среду в трансграничном контексте о работе его четвертой сессии, состоявшейся в Бухаресте 19-21 мая 2008 года URL:<http://www.unesco.org/fileadmin/DAM/env/documents/2008/eia/ese.mp.eia.10.r.pdf>. (дата звернення 15.01.2017).
19. Конвенция о режиме судоходства на Дунае от 18 августа 1948 года URL:<http://www.danubecommission.org/uploads/doc/convention-ru.pdf>. (дата звернення 16.01.2017).
20. Соглашение между Правительством Союза Советских Социалистических Республик и Правительством Румынской Народной Республики о Специальной речной Администрации в низовьях Дуная от 5 декабря 1953 года. URL:http://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-405/49700. (дата звернення 16.01.2017).
21. Беленький П.Ю., Мікула Н. Формування та розвиток системи міжрегіонального та транскордонного співробітництва в Україні. // Регіональна економіка – 2001. №.3. С.61-74.
22. Беленький П.Ю., Мікула Н.А. Формування системи управління міжрегіональним та транскордонним співробітництвом в Україні // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Проблеми європейської інтеграції і транскордонної співпраці. Вип. ХХІХ. В 2-х т./ НАН України. ІРД. За ред. ДолішногоМ. Львів-Луцьк, 2001. С.157-163.

23. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету Серія: Юриспруденція збірник наукових праць Випуск 10-2 том 2 URL: vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc10-2/part_2/10.pdf (дата звернення 16.01.2017)
24. Люсиус Кафлиш. Регулирование видов использования международных водотоков // Международные водотоки: Расширение сотрудничества и урегулирование конфликтов (научные редакторы Салман С.М.и ШазурнЛ.Б.) Нью-Йорк; Женева: ООН. 2000 г. 207 С.
25. Конвенція щодо співробітництва по охороні та сталому використанню ріки Дунай. Конвенція від 01.06.1994 року № 998_800//База даних«Законодавство України»/ ВР України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_800 (дата звернення 17.01.2017).
26. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Молдова про спільне використання та охорону прикордонних вод. Угода від 23.11.1994 року. Документ 498_051//База даних«Законодавство України»/ ВР України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/498_051 (дата звернення 17.01.2017).
27. Правила користування водами міжнародних річок (Гельсінкі, 1966) URL: http://www.cawater-info.net/bk/water_law/9_1.htm(дата звернення 18.01.2017).
28. Про право несудноплавних видів використання міжнародних водотоків. Конвенція від 21.05.1997 № 995_323//База даних«Законодавство України»/ ВР України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_323 (дата звернення 18.01.2017).
29. Бранко Боснякович. Стратегия ЕЭК ООН в области охраны окружающей среды в отношении международных водотоков: Конвенции Хельсинки и Эспо // Международные водотоки: Расширение сотрудничества и урегулирование конфликтов (научные редакторы Салман С.М.иШазурнЛ.Б.) Нью-Йорк; Женева: ООН. 2000 г. 207 С.
30. Протокол о гражданской ответственности и компенсации за ущерб, причиненный трансграничным воздействием промышленных аварий на

- трансграничные воды к Конвенции 1992 года по охране и использованию трансграничных водотоков и международных озер и к Конвенции 1992 года о трансграничном воздействии промышленных аварий от 21.05.2003 № 995_c04//База даних«Законодавство України»/ ВР України. URL:http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_c04 (дата звернення 18.01.2017).
31. Про транскордонний вплив промислових аварій. Конвенція від 17.03.1992 № 995_262 //База даних«Законодавство України»/ ВР України. URL:http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_262 (дата звернення 18.01.2017).
32. Про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля. Конвенція від 25.06.1998 № 994_015//База даних«Законодавство України»/ ВР України. URL:http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_015 (дата звернення 20.01.2017).
33. Протокол про стратегічну екологічну оцінку. Протокол від 21.05.2003 № 995_b99 //База даних«Законодавство України»/ ВР України. URL:http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_b99 (дата звернення 20.01.2017).
34. Протокол о регистрах выбросов и переноса загрязнителей. Протокол від 21.05.2003 № 995_c13//База даних«Законодавство України»/ ВР України. URL:http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_c13 (дата звернення 20.01.2017).
35. Угода про співпрацю з питань сталого розвитку басейну річки Меконг 1995 р. URL:http://berg-bendery.org/new_resources/right/nature/water/mekong_agree.pdf(дата звернення 22.01.2017).
36. Рысбеков Ю.Х. Трансграничное сотрудничество на международных реках: проблемы, опыт, уроки, прогнозы экспертов. Ташкент 2009 год. URL:http://berg-bendery.org/res/teacher/Dnestr%20i%20vodnaya%20politika/Book-Transb-coop-Duhovny-09-transbound_coop.pdf(дата звернення 22.01.2017).
37. Угода про транскордонні водні об'єкти 1992 року URL:<http://jurconsult.net.ua/zakony-stran-sng/193-Soglashenie-mezhdu-Pravitel-stvom-Rossiiyskoiy-Federacii-i-Pravitel-stvom-Respubliki-Kazahstan-o->

sovместnom-ispol-zovani-i-ohrane-transgranichnyh-vod.html(дата звернення 23.01.2017).

38. СоколовВ., Интегрированное управление водными ресурсами (опыт Центральной Азии и Кавказа), «Реализация принципов интегрированного управления водными ресурсами в странах Центральной Азии и Кавказа», Global Water Partnership, 2004 г.URL:http://www.gwp.org/Global/GWP-SACENA_Files/ru/pdf/dukhovny_sokolov_r.pdf (дата звернення 23.01.2017).

39. Рамсарська конвенція ЮНЕСКО про водно-болотні угіддя міжнародного значення, головним чином як місця проживання водоплавних птахів. Конвенція від 02.02.1971 № 995_031 //База даних«Законодавство України»/ ВР України. URL:http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_031(дата звернення 24.01.2017).

40. Конвенція ЮНЕСКОПро культурне і природної спадщини. Конвенція від16.11.1972№ 995_089 //База даних«Законодавство України»/ ВР України. URL:http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_089(дата звернення 24.01.2017).

41. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про спільне використання та охорону транскордонних вод. Угода від16.10.2001 №112_031 //База даних«Законодавство України»/ ВР України. URL:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/112_031(дата звернення 24.01.2017).

42. Угода про основні принципи взаємодії в галузі раціонального використання та охорони транскордонних водних об'єктів держав - учасниць СНД. Угода від 11.09.1998 № 997_310//База даних«Законодавство України»/ ВР України. URL:http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/997_310(дата звернення 25.01.2017).

43. Програми конкретних дій щодо поліпшення екологічної та соціально-економічної обстановки в басейні Аральського моря на період 2003-2010р. URL:http://www.old.carecnet.org/programs_and_projects/water_initiatives_support/programma-bassejna-aralskogo-morya/(дата звернення 25.01.2017).

44. Про внесення змін до Водного кодексу.Проект.URL:http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT0620.html(дата звернення 25.01.2017).

45. Про загальнодержавну програму розвитку водного господарства. Закон України від 17.01.2002 № 2988-III//База даних «Законодавство України»/ ВР України. URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2988-14>(дата звернення 26.01.2017).
46. Функції системи басейнового управління. URL:http://pidruchniki.com/11050519/ekologiya/funktsiyi_sistemi_baseynovogo_upravlinnya(дата звернення 26.01.2017).
47. Пшеюк О. О. Басейновий принцип управління як один з факторів ефективного використання водних ресурсів // Вісн. Нац. ун-ту вод.гос-ва та природокористування. - 2009. Вип. 1 (45). -С. 247□257.
48. Наукові основи басейнового управління природними ресурсами (на прикладі річки Гнила Липа) : монографія / Приходько М. М. та ін. ; за ред. Приходька М. М. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2006. 270 с.
49. Жук В.М. Впровадження басейнового принципу управління водними ресурсами. URL:<http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/conf/20132/doc/1/06.pdf>(дата звернення 26.01.2017).
50. Сташук В., Яцик А. Україна на шляху до басейнового принципу управління водними ресурсами. // Науково-технічний журнал «Водне господарство України» // – Київ, 2007. № 4. С. 6 - 10.
51. Водна рамкова директива ЄС 2000/60/ЄС Європейського парламенту та Ради для дій у сфері водної політики. Директива від 23.10.2000 № 2000/60/ЄС. Документ 994_962//База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_962(дата звернення 27.01.2017).
52. Дьяков О. Перехід до басейнового принципу управління водними ресурсами в Одеській області: проблеми і перспективи. Регіональний філіал НІСД у м. Одесі. URL:<http://old.niss.gov.ua/monitor/januar2009/18.htm>(дата звернення 27.01.2017).
53. Про ратифікацію Конвенції щодо співробітництва по охороні та сталому використанню ріки Дунай. Закон України від 17 січня 2002 року № 2997-III

- //База даних«Законодавство України»/ ВР України.
URL:<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2997-14>(дата звернення 27.01.2017).
54. Про ратифікацію рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат. Закон України від 7 квітня 2004 року № 1672-IV //База даних«Законодавство України»/ ВР України.
URL:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1672-15>(дата звернення 28.01.2017).
55. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства ЄС. Закон України від 18 березня 2004 року № 1629-IV //База даних«Законодавство України»/ ВР України.
URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>(дата звернення 28.01.2017).
56. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу. Указ Президента України від 11 червня 1998 року № 615/98 //База даних«Законодавство України»/ ВР України.
URL:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/615/98>(дата звернення 28.01.2017).
57. Пландій «Україна – Європейський Союз», затверджений розпорядженням КМУ № 117-р від 22.04.05 і № 36-р від 12.02.05 //База даних«Законодавство України»/ КМ України. URL:
http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=232155001(дата звернення 29.01.2017).
58. Про затвердження Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року. Закон України від 24.05.2012 № 4836-VI //База даних«Законодавство України»/ ВР України.
URL:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4836-17>(дата звернення 29.01.2017).
59. Діяльність Західнобузького управління водними ресурсами / Західнобуз. упр. вод.ресурсів. Дата оновлення 06.02.17. URL:<http://zbbuvr.lutsk.ua>(дата звернення 30.01.2017).